

TALOUSRIKOSTEN SELITYSMALLEJA - TALOUSRIKOSTEN SYYT SUOMESSA

Niko Rantanen

2/2020

Tiivistelmä

Tekijä(t) Niko Rantanen	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Talousrikosten selitysmalleja – talousrikosten syyt Suomessa	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Jari Hyyti, lehtori Pasi Peltola, ylikonstaapeli	Opinnäytetyön muoto Kirjallisuuskatsaus
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on pyrkiä selittämään mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että henkilö syyllistyy talousrikoksiin Suomessa. Työn tarkoituksena on siis selvittää talousrikosten taustasyitä. Talousrikosten taustalla on usein yhteisiä demografia tekijöitä ja persoonallisuuden piirteitä. Talousrikollisuudesta tehty paljon aiempaa tutkimusta maailmalla ja Suomessa. Suomessa tutkimuksessa ovat kuitenkin keskittyneet lähinnä itse tekoihin, eikä ihmisiin tekojen taustalla ole kiinnitetty paljon huomiota. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin tuoda lisäarvoa talousrikosten tutkimuskenttään Suomessa keskittymällä rikoksentekijän ymmärtämiseen. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda myös konkreettisia kehitysehdotuksia talousrikosten tutkimuskenttään ja poliisin rikoksia ennalta estäviin toimenpiteisiin.</p> <p>Tutkimusmenetelmä on integroiva kirjallisuuskatsaus. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pyrkii aihealueen mahdollisimman laaja-alaiseen aiheen ymmärtämiseen. Teoriaosuudessa perehdytään aikaisempaan tutkimukseen ja talousrikollisuuteen liittyviin keskeisiin persoonallisuuden piirteisiin, kuten psykopatiaan ja narsistisuuteen. Tutkimuskysymykset käsittelevät persoonallisuuden piirteiden vaikutusten arviointia talousrikollisuudessa sekä talousrikostorjunnan ja talousrikosten ennalta estämisen vaikuttavuutta Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena on vastata tutkimuskysymyksiin sekä tarjota poliisille lisätietoa ja ymmärrystä talousrikollisuudesta ongelmana mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.</p> <p>Tutkimuksen tulosten mukaan demografisilla muuttujilla, kuten sukupuolella ja iällä, on vaikutusta talousrikollisuuteen syyllistymistä. Miehet ja iäkkäämmät henkilöt syyllistyivät todennäköisemmin talousrikoksiin. Lisäksi tulosten mukaan persoonallisuuden piirteillä on mahdollista selittää talousrikoksia. Keskeisimpiä tuloksia olivat, että talousrikollisilla esiintyy usein narsistisia ja psykopaattisia persoonallisuuden piirteitä. Tutkimuksessa tarjotaan kehitysehdotuksia talousrikosten torjuntaan. Kehitysedotuksia olivat tutkimuksen tuloksissa mainituin tietyin edellytyksin, muun muassa kiinnijäämisriskin nostaminen, yhteisöllisyyttä korostavan organisaatiokulttuurin luominen sekä resurssien lisääminen poliisin talousrikostutkintaan.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
51	Helmikuu 2020
Avainsanat Valkokaulusrikollisuus, talousrikollisuus, valkokauluspsykopatia, rikostorjunta.	

Sisällys

1. JOHDANTO	3
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	3
1.2. Talousrikollisuuden aiheuttamat kustannukset	5
1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	6
2. TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET.....	7
2.1. Rikollisuus käsitteenä.....	7
2.2. Rikollisuutta tutkivia tieteitä	8
2.3. Talousrikollisuus	8
2.4. Valkokaulusrikollisuus	11
2.4.1 Valkokaulusrikollisuuden erityispiirteet.....	13
2.5. Forensinen kirjanpito.....	15
2.6. Persoonallisuus	16
2.7. Narsistisuus	17
2.8. Psykopatia	17
2.8.1. Valkokauluspsykopatia.....	19
3. KIRJALLISUUS JA AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	21
3.1. Rikollisuuden psykologisia selitysmalleja	21
3.2. Kontrolliteoria	22
3.2 Yleinen joustavuusteoria (GST).....	24
3.3 Rationaalisen valinnan teoria sovellettuna valkokaulusrikollisuuteen.....	25
3.4. Talousrikosten selitysmalleja	26
3.4.1 Talousrikoksia selittävät taustamuuttajat.....	27
3.5. Talousrikosten torjunta ja ennalta estäminen	28
3.6. Rikoksiin syylistyneiden selitysmallit.....	30
3.7. Profilointi.....	31
4. Toteuttaminen	32
4.1 Kirjallisuuskatsaus.....	32
5. Tulokset.....	33

	2
5.1. Talousrikoksia selittävät demografiset muuttajat.....	33
5.2. Talousrikoksia selittävät persoonallisuustekijät?	34
5.2.1. Valkokaulusrikollisen ja valkokauluspsykopaatin profilointi.....	36
5.3. Valkokaulusrikollisuuden torjunta ja ennalta estäminen Suomessa.....	37
5.3.1 Miten talousrikostorjuntaa voitaisiin kehittää Suomessa?.....	39
6. Pohdintaa ja tutkimuksen rajoitukset	41
LÄHTEET.....	43

TAULUKOT

Taulukko 1 talousrikokset Suomessa.....	10
Taulukko 2 Psykopaattisen persoonallisuuden ominaisuudet.....	21
Taulukko 3 Rikoksiin syyllistyneiden ikäjakauma (van Onna 2014, 770).....	36
Taulukko 4 Valkokaulusrikollisen profilointi.....	39

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Verrattuna moniin muihin tutkimusaloihin talousrikollisuuden tutkiminen on tieteenalana suhteellisen uusi, ja aiheeseen keskittyneitä tutkijoita on vähän. Talousrikollisuuden tieteellinen tutkimus on keskittynyt hyvin suurilta osin organisaatorikollisuuteen, esimerkiksi persoonallisuuden piirteiden ja henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutusten tutkiminen talousrikollisuuteen on ollut paljon vähäisempää. Suomessa talousrikosten tieteellistä tutkimusta on tehty enimmäkseen Poliisiammattikorkeakoulussa. Tutkimusten aihealueiden pääpaino on ollut erityisesti talousrikosten erityispiirteissä, rikostorjunnassa ja kriminaalipolitiikassa. Maailmalla talousrikollisten persoonallisuuden piirteiden tutkiminen on ollut vertailevaa tutkimusta, mutta sekin on ollut melko vähäistä. Suomessa ei ole juurikaan tehty käyttäytymistieteellistä tutkimusta talousrikollisuudesta. (Sariola 2009, 43–45.) Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on arvioida persoonallisuuden piirteiden vaikutusta talousrikollisuuteen ja tutkia talousrikollisuutta myös käyttäytymistieteellisestä näkökulmasta. Tällä tavalla tutkimuksella pyritään tuomaan lisäarvoa talousrikollisuuden mielenkiintoiseen tutkimusalueeseen. Talousrikollisuuden tutkiminen on erittäin tärkeää, sillä sen aiheuttamat kustannukset yhteiskunnalla ovat muuta rikollisuutta merkittävästi suuremmat (Alvesalo 2006, 285).

Suomessa talousrikosten rikosoikeudellinen arviointi ja tutkiminen on lähtökohtaisesti poliisin tai tullin tehtävä, ja esitutkintaa johtaa pääasiassa poliisi. Kuitenkin myös tullin on tehostanut talousrikostutkintaansa viime vuosien aikana. (Henttala 2009, 12.) Talousrikollisuuden tieteellinen tutkiminen on erittäin tärkeää, sillä poliisin toimintaympäristön jatkuva muuttuminen, kansainvälistyminen ja teknistyminen tuovat uusia haasteita ja muuttavat tutkinnan painopistealueita. (Mansikkamäki, Kankaanranta, Ranki & Muttilainen 2017, 11.) Talousrikoksiin ei useinkaan nähdä liittyvän yksittäistä vahingonkärsijää. Talousrikollisuus pysyy siis pitkälti yksilöiden näkymättömissä (Henttala 2009, 11.) Talousrikoksiin onkin erityistä syytä kiinnittää huomiota, koska ne vaikuttavat merkittävästi koko yhteiskuntaan aiheuttaen muun muassa verovajetta. Talousrikoksia on tehty käytännössä niin kauan kuin muitakin rikoksia. Olemme kuitenkin vasta nykyaikana alkanut tutkia niitä ja yrittäneet ymmärtää rikollisten toimintamalleja. Olisi erittäin tärkeää, sekä ymmärtää talousrikoksia että pyrkiä ennalta estää niitä tulevaisuudessa. (McMahon,

Pence, Bressler L. & Bressler M.S. 2016, 16.) Talousrikosten tutkimisen voidaan ajatella olevan myös kannattavaa. On arvioitu, että poliisin käyttämät resurssit talousrikostutkintaan ovat pienemmät kuin mitä takaisin saatu rikoshyöty. Yhteiskunnan tasolla puhtaasti taloudelliselta kannalta arvioitaessa talousrikosten tutkiminen on siis taloudellisesti kannattavaa, koska se tuottaa yhteiskunnalla enemmän kuin mitä siihen käytetään rahaa. (Mansikkamäki ym. 2017, 11.) Talousrikollisuudesta on tärkeää tehdä tutkimusta myös sen takia, että saisimme riittävästi tietoa sen tilasta. Tutkimuksellista tietoa on mahdollista hyödyntää esimerkiksi poliisin koulutuksessa tai poliittisten päätösten tekemisessä. (Muttinen & Potila, 2016, 97.)

Talousrikollisuuden tutkiminen ja talousrikosten torjunta alkoivat Suomessa varsinaisesti 1970-luvulla. Tutkimusta aiheesta tehtiin paljon 1980- ja 1990-luvuilla. Tutkimuksen tekeminen talousrikollisuudesta on haastavaa, sillä pelkkä talousrikollisuuden käsite on itsessään melko epäselvä. Esimerkiksi ympäristörikollisuuden sisällyttämisestä talousrikollisuuden käsitteeseen ei vallitse yksimielisyyttä. 1990-luvulla tehtiin paljon tutkimusta talousrikollisuudesta, ja Suomessa on sen jälkeen pyritty tehostamaan talousrikollisuuden viranomaiskontrollia. Monissa muissa maissa suunta on ollut päinvastainen. Yksi merkittävimmistä talousrikostorjunnan menetelmistä Suomessa on ollut erilaiset valtakunnalliset torjuntaohjelmat. Ensimmäinen talousrikollisuuden torjuntaohjelma tuli voimaan jo vuonna 1994. (Henttala 2009, 10.) Vuosien 1996 - 2015 välillä Suomessa on ollut kuusi talousrikosten torjuntaohjelmaa. Taloudelliselta kannalta mietittyinä ohjelmat ovat olleet kannattavia. Talousrikollisuudesta tarvitaan laajaa ymmärrystä sen estämiseksi (Muttinen & Potila, 2016). Nykyinen voimassa oleva toimenpideohjelma ulottuu vuoteen 2020 asti.

Yhtenä tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä selvittämään rikollisuuden taustasyitä ja rikollisuuteen vaikuttavia persoonallisuuden piirteitä. Rikoksia arvioidaan ja tutkitaan usein teon kautta sekä unohdetaan ihminen tekojen taustalla. Myös valkokaulusrikollisuuden tutkimus on keskittynyt usein olosuhteisiin, jotka liittyvät itse rikokseen. (van Onna, van der Geest, Huisman, Denkers 2014, 760). Jotta voimme vaikuttaa tekoihin, meidän on ymmärrettävä mistä teot johtuvat. Siksi tutkimuksessa pyritään selvittämään tekojen taustalla olevia piirteitä. Esimerkiksi valkokaulusrikollisuuden taustalla on usein tiettyntyyppisiä persoonallisuuden piirteitä kuten psykopaattisuutta ja narsistisuutta. Näitä tutkimalla voimme mahdollisesti löytää syitä, jotka saavat ihmisen tekemään rikoksia, ja toivottavasti löytää tulevaisuudessa keinoja, joilla voimme ennalta ehkäistä niitä.

Valkokaulusrikollisuuden taustasyitä on tutkittu vähemmän, ja rikollisen elämäntavan tutkiminen on keskittynyt lähinnä varhaislapsuuteen. Nuoruuden ja aikuisiän tutkimukseen on keskitytty vähemmän (van Onna, van der Geest, Huisman, Denkers 2014, 760).

1.2. Talousrikollisuuden aiheuttamat kustannukset

Vuosien 2010 ja 2015 välillä talousrikosten aiheuttamat rikosvahingot ovat olleet Suomessa 120 miljoonan ja 260 miljoonan euron välillä. Vuonna 2015 omaisuutta saatiin takaisin vain noin 30 miljoonaa euroa. (Muttinen & Potila, 2016, 99.) Vaikka talousrikostutkiminnan ylläpito on kannattavaa ja tuo takaisin enemmän rahaa kuin se kuluttaa, talousrikosten tekeminen vaikuttaisi olevan rikollisillekin melko kannattavaa. Esimerkiksi vuonna 2010 Suomen poliisille ilmoitettiin yli 1600 talousrikokseksi luokiteltavaa juttua. Samana vuonna ilmoitettujen juttujen aiheuttamat vahingot olivat 128 miljoonaa euroa. Keskimäärin tästä tulee yli 60 000 euroa rikosvahinkoa jokaista poliisille ilmoitettua talousrikosjuttua kohden. Nämä kustannukset vastaavat noin 0,6 % Suomen bruttokansatuotteesta vuosittain. Poliisin tietoon tulleiden talousrikosjuttujen määrä laski hieman vuosien 2008 ja 2010 välillä (noin 250 kpl). Kuitenkin juttujen aiheuttamat kustannukset nousivat vuosien välillä merkittävästi, noin 50 miljoonaa euroa. (Mutttilainen & Kankaanranta 2011, 180-181.)

Niin kutsuttu valkokaulusrikollisuus, joka määritellään tarkemmin myöhemmissä kappaleissa, ylittää huomattavasti esimerkiksi perinteisen ”katurikollisuuden” aiheuttamat tappiot jokaisena vuotena. Yhdysvaltain liittovaltion keskusrikospoliisi FBI on laskenut, että katurikollisuuden aiheuttamat kustannukset ovat keskimäärin 10-13,5 miljardia dollaria vuodessa. Valkokaulusrikollisuuden kustannukset ylittävät nämä määrät merkittävästi. On arvioitu, että vuosittaiset valkokaulusrikollisuuden aiheuttamat kustannukset Yhdysvalloissa ovat noin 174-231 miljardia dollaria, siis 20 kertaa enemmän kuin katurikollisuuden aiheuttamat kustannukset. (Potter 2002, 2-3.) Suomessa talousrikollisuuden vahingollisuutta on arvioitu siten, että sen aiheuttamat kustannukset olisivat vuositasolla noin 5 miljardia euroa. On myös erittäin tärkeää muistaa, että suuri osa talousrikoksista jää niin sanotusti pimeäksi, eli ne eivät koskaan tule poliisin tietoon, ja täten niiden aiheuttamaa taloudellista vahinkoa ei voida myöskään arvioida. Julmimmat arviot Suomessa paljastuneista talousrikoksista kertovat, että ainoastaan muutama prosentti Suomessa tapahtuvista talousrikoksista voidaan paljastaa. (Henttala 2009, 61-62.) Rosoff, Pontell ja Tillman 2004, 27) arvioivat tutkimuksessaan talousrikoksiksi luokiteltujen rikosten kustannusten määräksi Yhdysvalloissa 250 miljardia dollaria ja katurikollisuuden kustannuksiksi 17,6 miljardia dollaria. Talousrikollisuuden vahingollisuudesta kertoo hyvin se, että esimerkiksi Henttalan

(2009, 124) tutkimuksessa talousrikosvankien osuus Suomen kaikista vangeista oli ainoastaan 1,9 %. Talousrikollisista naisia oli hieman yli 4 %. Kuitenkin saman tutkimuksen mukaan talousrikosten aiheuttamat kustannukset vuosittain ovat jo 1970-luvulla arvioitu erittäin suuriksi Suomessa, noin 5% koko maan bruttokansantuotteesta. (Henttala 2009, 62.)

1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Jotta voisimme vaikuttaa rikollisiin tehoihin, meidän on ymmärrettävä mistä ne johtuvat. Ymmärtämällä ongelmien syitä voimme mahdollisesti ratkaista niitä. Tutkimuksessani on tarkoituksena selvittää, mistä talousrikollisuus Suomessa johtuu ja miten sitä voisi selittää. Myös talousrikollisuuden kontrolli on erittäin mielenkiintoinen tutkimuskohde. Aiheesta on tehty Suomessa melko vähän tutkimusta. Tutkimuksessa ei pyritä tarpeellista enempää selvittämään, mikä Suomessa luokitellaan talousrikollisuudeksi tai mikä voitaisiin luokitella. Tutkimuksen tavoitteena on löytää aikaisemman tutkimuksen perusteella selitysmalleja sille, mistä talousrikollisuus Suomessa johtuu, mikä saa yksilöt tai yritykset tekemään talousrikoksia sekä miten viranomaiskontrolli ja talousrikosten torjuntaohjelmat Suomessa toimivat. Yksi keskeinen keino vaikuttaa rikollisuuteen, siis myös talousrikollisuuteen, on pyrkiä niiden ennalta estämiseen, kuten myös uusintarikollisuuden ennalta estämiseen. Ongelmallista tässä on se, että aikaisempaa tutkimusta on vähän ja siten meillä ei ole riittävästi tietoa siitä, mihin tekijöihin vaikuttamalla tuloksia voitaisiin saada. Täten tutkimuskysymyksinä olivat:

1. Miten talousrikollisuutta voidaan selittää?

1.1. Vaikuttavatko persoonallisuuden piirteet talousrikoksiin syyllistymiseen?

1.2 Onko talousrikosten tekeminen rationaalista päätöksentekoa?

2. Miten talousrikoksia torjutaan ja pyritään ennalta estämään Suomessa?

2.1 Miten talousrikosten torjunta ja talousrikosten ennalta estäminen on onnistunut Suomessa?

2.2. Miten talousrikostorjuntaa voitaisiin kehittää?

2. TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

2.1. Rikollisuus käsitteenä

Ensinnäkin tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää ymmärtää, miten rikollisuus eroaa käsitteenä rikoksesta. Rikoksen käsitteellä tarkoitetaan tekoa, tapahtumaa tai tapahtumasarjaa, jossa tehty toiminta on määrätty laissa rangaistavaksi. Rikos rajautuu käsitteenä tiettyyn tekoon, teon olosuhteisiin ja tilaisuuteen. Rikollisuuden käsitteellä viitataan syihin, jotka johtavat rikosten tekemiseen, yksilön ominaisuuksiin ja taipumuksiin. (Haapasalo 2008, 28.) Rikollisen käyttäytymisen tutkiminen ja rikoskäyttäytymisen yhteiskunnalliset ja yksilölliset vaikutukset ovat tutkimusaloja, joihin tieteenala nimeltä kriminologia keskittyy. Kriminologia tieteenalana keskittyy rikollisuuteen ja rikollisuuden kontrolloimiseen. Myös monet muut tieteenalat tai niiden erityisalat tutkivat rikollisuutta. Rikollisuutta tutkivia tieteenaloja ovat muun muassa psykologia (kriminaalipsykologia), sosiologia, psykiatria ja taloustieteet. (Kivivuori 2013, 17-18.) Pyrkiessämme ymmärtämään rikollisuutta tarvitsemme tietoutta ja osaamista monilta eri tieteenaloilta (Haapasalo 2008, 16). Rikollista käyttäytymistä pyritään selittämään usein erilaisten teorioiden avulla, joita esitellään myöhemmissä kappaleissa. Yritettäessä ymmärtää rikollista käyttäytymistä on keskeistä erottaa toisistaan käsitteet käyttäytyminen (behaviour) ja toiminta (action). Ihmisen käyttäytymisen syyt ovat moninaiset, eikä käyttäytyminen välttämättä ole täysin tietoista toimintaa, tai ihminen ei ainakaan ymmärrä käyttäytymisensä syitä juuri toiminnan hetkellä. Toiminnan voidaan ajatella olevan tietoisempaa ja tavoitteellisempaa kuin käyttäytymisen. Toiminnassa ihminen on ainakin suuremmassa määrin tietoinen ja ymmärtää käyttäytymisensä syitä paremmin. (Kivivuori 2013, 17-18.)

Kun rikollisuutta katsotaan tilastollisesti, yksityishenkilöiden kohtaama rikollisuus ei ole suurin kohderyhmä. Yrityksiin kohdistuu lukumääräisesti enemmän rikoksia kuin kotitalouksiin, tai yksityishenkilöihin. (Salmi, Lehti & Keinänen 2011, 2.) Mahdollisesti yksi yleisimmistä yrityksiin kohdistuneista rikosnimikkeistä ovat varkaudet. Myymälävarkaat ovat useammin miehiä, ja noin viidesosassa tapauksista tekijä on humalassa. Miehet myös varastavat päihtyneinä useammin kuin naiset päihtyneinä. Pieni määrä (noin 4 %) varkaista on kaupan sisältä eli tapauksia, joissa kaupan työntekijä syyllistyy varkauteen. Muita yleisiä yrityksiin kohdistuneita rikoksia ovat murrot,

vahingonteot, petokset ja kavallukset sekä tietojärjestelmiin kohdistuneet hyökkäykset. (Salmi, ym. 2011, 12-16.)

2.2. Rikollisuutta tutkivia tieteitä

Yleisimpiä rikollisuutta tutkivia tieteitä on esitelty jo kappaleessa 2.1, jossa puhuttiin rikollisuuden käsitteestä. Tässä kappaleessa esitellään tarkemmin tutkimukseen tähän tutkimukseen keskeisesti liittyvät tieteenalat. Kriminaalipsykologia ja kriminologia ovat keskittyneet rikollisuuden tutkimiseen. Kriminaalipsykologisessa tutkimuksessa keskiössä on rikollinen (ihminen), ja rikollisuus ymmärretään psykologisena ilmiönä. Kriminologiassa rikollisuus on yhteiskunnallinen ilmiö, jota tutkitaan esimerkiksi yhdistelemällä eri tieteenalojen tutkimusta. Kriminaalipsykologia voidaan nähdä syvällisempänä ihmiseen keskittyvänä tieteenä ja kriminologia yleisempänä ja yhteiskunnallisesti laaja-alaisempana tapana tutkia rikollisuutta. Kriminologia on pohjimpaan sosiologista tiedettä, kun taas kriminaalipsykologia nimensä mukaisesti psykologista tiedettä. (Haapasalo 2008, 16.) Tässä tutkimuksessa molemmat edellä mainitut tieteenalat ovat keskeisiä. Kriminologinen tutkimus tarjoaa paljon tietoa esimerkiksi rikollisuuden kontrollijärjestelmistä, jotka ovat yksi keskeinen osa tätä tutkimusta. Kriminaalipsykologiassa tutkimus on keskittynyt paljon rikollisuuden syiden selvittämiseen ja se tuo paljon tietoa pohdittaessa tämän tutkimuksen keskeisintä kysymystä, eli rikollisuuden syitä. Kriminaalipsykologia tarjoaa keinoja rikollisuuden ennalta ehkäisemiseen ja uusintarikollisuuden torjuntaan. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi eri tyyppiset ehkäisyohjelmat. Rikollisuutta ehkäiseviä hoito-ohjelmia voidaan jaotella primaari-, sekundaari-, ja tertiaaripreventioihin. Primaariprevention tarkoituksena on ennalta ehkäistä rikollisuutta, siis vaikuttaa ihmisiin, ennen kuin ensimmäistäkään rikosta on ehditty tekemään. Primaaripreventioita kohdistetaan yleensä henkilöihin ja perheisiin, jotka omaavat korkean riskin rikollisuuteen. Tällaisia hoito-ohjelmia voitaisiin järjestää perheille ja kouluille. Sekundaaripreventiolla tarkoitetaan nopeaa ja varhaista puuttumista ongelmiin, jotka ovat jo alkaneet ilmetä. Tällaisia hoito-ohjelmia kannattaisi keskittää nuoriin, esimerkiksi ammattioppilaitoksissa. Tertiaaripreventiolla tarkoitetaan rikosten uusimisiin vaikuttamista ja niiden ennalta-ehkäisemistä. (Haapasalo 2008, 231-237.)

2.3. Talousrikollisuus

Suomalaisessa tutkimuksessa eniten käytetty aiheeseen liittyvä termi on talousrikollisuus. Vasta vuodesta 1997 asti patjassa (poliisiasiantietojärjestelmässä) on ollut mahdollista

luokitella tutkittavana oleva juttu talousrikokseksi Suomessa (Mutttilainen & Kankaanranta 2011, 180). Talousrikollisuuden käsitteelle ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää. Sen voidaan ajatella olevan risteyskohta taloudelle tai yritystoiminnalle ja rikollisuudelle. Talousrikollisuuden (economic crime) lisäksi tutkimuksissa usein esiintyviä termejä ovat rahoitusalan rikollisuus (financial crime), valkokaulusrikollisuus (white-collar crime) sekä harmaa talous (grey economy). Suomessa sisäministeriön ohjeen mukaan talousrikollisuus luokitellaan teot, joilla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä organisaation tai yrityksen toiminnasta. Kyseessä on oltava myös rangaistava teko. Talousrikoksia ovat esimerkiksi kirjanpito- tai verorikokset. (Honkonen & Muttilainen 2012, 179.) Määritelmän mukaan talousrikos on olemassa siis vain, jos rikotaan lakia tai laiminlyödään taloudellisia velvoitteita, esimerkiksi verojen maksaminen. Huomattavalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan sellaisia rahamääriä, että eri rikostyyppit voidaan luokitella törkeiksi. Tilanteissa, joissa sisäministeriön ohjeen mukaiset määritelmät täyttyvät, talousrikoksia ovat alla olevassa taulukossa luetellut rikokset (Henttala 2009, 56).

RL 51	Arvopaperimarkkinarikokset
RL 49	Aineettomat oikeudet
RL 48	Ympäristörikokset
RL 47	Työrikokset
RL 46	Salakuljetukset
RL 39	Velallisen rikokset
RL 38	Viestintärikokset
RL 36	Petokset
RL 30	Lahjus- ja elinkeinorikokset

RL 29	Rikokset julkista taloutta vastaan
-------	------------------------------------

Taulukko 1 Talousrikokset Suomessa

Rikoslain 29 luku käsittelee julkista valtaa vastaan tehtyjä rikoksia. Ensimmäinen pykälä koskee veropetosta. Veropetoksessa veronmaksaja (yritys, yksityishenkilö) erehdyttää veronsaajaa (valtiota) antamalla väärän tiedon, salaamalla tietoa, velvollisuutensa laiminlyömällä tai muuten toimimalla petollisesti (RLK 29:1§). Veronmaksaja voidaan tuomita myös törkeästä tai lievästä veropetoksesta teon törkeysasteen mukaan. Lievemmissä tapauksissa on säädetty myös verorikkomuksesta (RL 29:4§). Rikoslain luvussa 30 käsitellään elinkeinorikoksia. Tässä luvussa käsitellään muun muassa markkinointirikoksia (30:1§), yritysvakoilua ja yrityssalaisuuksia (30:5§) sekä kirjanpitorikoksia (30:9§). Kirjanpitorikokseen voi syyllistyä kirjanpitovelvollinen, jos hän jättää kirjaamatta tai kirjaa virheellisesti liiketapahtumia taikka hävittää kirjanpitoaiheistoa. Luvussa 39 käsitellään velallisen rikoksia, valallisen epärehellisyyttä, velallisen petoksia sekä velkojan suosintaa. Luku 47 käsittelee työrikoksia, työturvallisuutta (1 §), työaikoja koskevaa sääntelyä (2§) sekä muun muassa työsyryntää (3§). Työnantajalla tarkoitetaan laissa sitä, joka teettää toisella työtä päätösvaltaa käyttäen. Työnantajaa voi edustaa henkilö, joka on johtoasemassa tai valvoo työtä. Esimerkiksi toimitusjohtajalla on oikeus edustaa yhtiötään. Työntekijä taas on työsuhteessa työnantajaan (RL 47:8§).

Vaikka talousrikosten aiheuttamat kustannukset yhteiskunnalle ovat vuosittain suurempia kuin katurikollisuuden aiheuttamat, useiden maiden oikeusjärjestelmät keskittyvät perinteisen rikollisuuden tai niin kutsutun katurikollisuuden torjuntaan. Harmaan talouden voidaan ajatella olevan laillista liiketoimintaa muutoin, mutta siitä ei makseta veroja tai maksuja, jotka lainsäätäjä on yrittäjille asettanut. Talousrikollisuus on käsitteenä laajempi kuin harmaa talous. Harmaa talous on yksi osa talousrikollisuutta. (Henttala 2009, 57.) Kansantaloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna harmaan talouden voidaan ajatella olevan taloudellisesti kannattavaa toimintaa, mutta sitä ei kirjata kansantalouden kirjanpitoon. Tästäkin näkökulmasta kyseessä on siis sinänsä laillinen liiketoiminta, mutta toimintaa ei tehdä lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Kyseessä voi olla esimerkiksi laillinen liiketoiminta, josta verot jätetään maksamatta. (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 16.)

Maailmalla paljon käytössä oleva termi valkokaulusrikollisuus (White-Collar Crime) liitetään Suomessa usein ilmiöihin ja rikoksiin, joita kutsutaan talousrikollisuudeksi.

2.4. Valkokaulusrikollisuus

Termin valkokaulusrikollisuus määrittelemisen ei ole yksiselitteistä, mutta se on syytä erotella talousrikollisuuden käsitteestä. Valkokaulusrikollisuus on jopa täysin eroteltu talousrikollisuudesta sen vahvan yksilörikollisuusominaisuuden vuoksi (Osanen 2016, 11, Määttänen 2015, 7). Käsitteiden samankaltaisuutta kuvaa kuitenkin hyvin se, että termiä on kuitenkin käytetty Suomalaisessa tutkimuksessa myös talousrikollisuuden synonyyminä. (Määttänen 2015, 9). Myös tätä tutkimusta luettaessa on syytä huomioida käsitteiden päällekkäisyys ja Suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteet. Vuonna 1939 Sutherland määritteli valkokaulusrikollisuuden rikoksiin, jotka on tehnyt kunnioitettava henkilö, jolla on korkea ammattinsa tuoma sosiaalinen asema. Tärkeimmät selittävät tekijät valkokaulusrikollisuudesta olivat hänen määritelmänsä mukaan hyvin pukeutuneen luotettavan identiteetin taakse piiloutuminen, päivittäisissä rutiinotoimissa huijaaminen sekä ahneus. Määritelmä vaikuttaa kuvaavan valkokaulusrikollisuutta melko yksilökeskeisesti, yksilön näkökulmasta. Kriminologian professori Jay Albanese taas on kirjoittanut, että kriminologian tutkijat ovat viime aikoina kiinnostuneet paitsi yksilöiden, myös kokonaisten organisaatioiden tutkimisesta, sekä tietenkin myös ihmisistä, joista nämä organisaatiot muodostuvat. On helpompi tunnistaa yksilöiden motiiveja rikosten tekemiselle, mutta huomattavasti vaikeampaa ymmärtää, mikä saa ihmiset tekemään rikoksia tavoitellessaan organisaatioiden menestystä. Nykyisin valkokaulusrikollisuuden määritelmää voidaan pitää huomattavasti laajempänä ja organisaatiokeskeisempänä. Se voidaan määritellä aikomukseksi harhauttaa tai huijata jotakuta siten, että siitä saataisiin hyötyä (taloudellista) itselleen tai jollekin kolmannelle osapuolelle. Yksilöitä ja organisaatioita johdetaan harhaan hyvin erilaisilla keinoilla. Yksi yleinen talousrikollisuuden tapa on veropetokset. Tutkimusten mukaan veropetoksia tehdään useammin maissa, joissa verot ovat korkeammalla. Talousrikollisuus on edelleen kasvamassa. Teknologian kehittyminen luo suuria mahdollisuuksia ja houkutuksia tulevaisuuden talousrikollisille. (Edelbacher, Kratscoski & Theil 2012, 89-92.) Kuitenkin on tärkeää muistaa, että kehitys luo uusia mahdollisuuksia myös talousrikosten poliisitutkintaan sekä tieteelliseen tutkimiseen.

Muita valkokaulusrikollisuuden lähekkäisiä termejä ovat organisaatorikollisuus, yhteisörikollisuus ja edellä esitelty talousrikollisuus. Tässä tutkimuksessa ja tässä kappaleessa pyrin määrittelemään valkokaulusrikollisuuden käsitteen mahdollisimman

hyvin. On olemassa ainakin kaksi mahdollista lähestymistapaa käsitteen määrittelemiseen. Voimme ajatella tavat siten, että ensimmäisessä vedetään raja kaikkeen laittomaan toimintaan, eli valkokaulusrikollisuuden rajana pidetään siis kaikkea ei - laillista toimintaa. Toinen määritelmä ottaa mukaan myös rikollisuuden ja laillisuuden raja-alueet eli niin sanotut harmaat alueet. Käsitteen määritelmään voidaan siis ottaa mukaan myös epämoraalinen ja epäeettinen, yleisesti hyväksymätön toiminta. Tietenkin lainsäädännöllinen perusta luo rajat tuomioille ja lainsäädännöllisille seuraamuksille. Edelhertz on esittänyt valkokaulusrikollisuuden määritelmäksi sitä, että teko on ollut laitton tai, että se on tehty useita laittomia tekoja väkivallattomasti, vilppiä, manipuloimista, tai petosta hyväksi käyttäen, siten että saavutettaisiin itselle, tai jollekin yritykselle hyötyä. (Laitinen & Aromaa 2005, 138-139.)

Valkokaulusrikollisuuden määritelmä ja tekotavat ovat hyvin laajoja. Useat määritelmät ovat samoja tai hyvin läheisiä taulukossa 1 mainittujen Suomen talousrikosten muotojen kanssa. Konkurssipetokset ovat yksi valkokaulusrikollisuuden muoto. Tällaiseen rikollisuuteen voidaan syyllistyä monenlaisilla erilaisilla tekemuodoilla, esimerkiksi salaamalla varallisuutta, antamalla virheellisiä lausuntoja tai vilpillisiä vaatimuksia taikka tuhoamalla asiakirjoja. Toinen yleinen ja varmasti hyvin ihmisten valkokaulusrikollisuudeksi mieltämä tapa tehdä rikoksia ovat sisäpiirikaupat. Sisäpiirikaupoilla tarkoitetaan osakekauppoja tai muita arvopaperikauppoja, kuten joukkovelkakirjoja. Yksilöt, kuten yritysten johtohahmot, saavat usein tietoonsa informaatiota, jolla voi olla suurta merkitystä yrityksen osakekurssiin. Otetaan esimerkiksi tilanne, jossa yrityksen johtohenkilö saa tietoonsa seikkoja, jotka hyvin todennäköisesti laskevat yrityksen osakekurssia seuraavana päivänä, kun yritys julkistaa tietonsa yleisölle. Johtohenkilön kannattaisi tällöin myydä osakkeensa tänä päivänä, kun niiden kurssi on vielä korkealla ja mahdollisesti ostaa niitä lisää suurimman kurssipudotuksen jälkeen. Päinvastaisessa tilanteessa yritysjohtajan kannattaisi ostaa osakkeita lisää tänä päivänä, sillä hyvin todennäköisesti hän tekisi niillä seuraavana päivänä suuren voiton, kun kurssi nousisi oleellisten tietojen tullessa julkisuuteen. Tämän takia useissa maissa, kuten myös Suomessa, yritysten avainhenkilöiden kaupankäynti oman yhtiönsä osakkeilla on laissa säädeltyä toimintaa, jotta he eivät pääsisi tässä suhteessa eriarvoiseen asemaan muihin sijoittajiin nähden. (Edelbacher ym. 2012, 92.)

Arvopaperipetokset tai sijoituspääomapetokset liittyvät myös keskeisesti tiedon hyväksikäyttämiseen. Levittämällä väärää ja valheellista informaatiota sijoittajien keskuuteen heitä johdetaan harhaan, mikä johtaa sijoittajien tappioihin, mutta tiedon

levittäjän mahdollisuuteen ennakoida osakekurssin suunta. Yleisimpiä sijoituspääomapetoksia ovat yrityspetokset (corporate fraud), Ponzi petokset (Ponzi schemes), laittomat lyhyeksi myynnit (short selling abuses), rahastopetokset (mutual fund fraud), internetpetokset (internet fraud), sisäpiirikaupat (insider trading), mikrocap-petokset (microcap fraud), kirjanpito-petokset (accounting fraud) sekä niin sanotut painostuspuhelut (boiler room operation). Pyramidihuijauksissa ihmisiä houkutellessa sijoittamaan rahojansa, vaikkei varoja koskaan käytetäkään realistisiin sijoituskohteisiin. Mitä useampi ihminen saadaan mukaan huijaukseen, sen paremmin se toimii. Joillekin sijoittajille siis maksetaan suuriakin ”voittoja” sijoituksistaan, mutta nämä rahat otetaankin suoraan muiden ihmisten ”sijoittamista” varoista. Tällä tavoin tieto siitä, että sijoituksissa on mahdollista voittaa suuriakin summia, leviää sijoittajien keskuudessa, ja muita saadaan houkutelua mukaan. (Edelbacher ym. 2012, 93.) Suomessa yksi tunnetuimmista pyramidihuijauksista lienee Wincapita-nimisen yrityksen vuosina 2005-2008 tekemä huijaus, jossa yli 10 000 sijoittajaa ja yli 100 000 000 euroa sijoitettiin oletettavasti puhtaaseen rikolliseen toimintaan.

Yksi mahdollinen valkokaulusrikollisuuden muoto on petokset, esimerkiksi luotto- tai pankkikorttipetokset. Pankkitilien avaaminen valheellisilla henkilötiedoilla aiheuttaa suuria maailmanlaajuisia kustannuksia ja on valitettavan yleinen rikollisuuden muoto. Usein näihin rikoksiin syyllistyvät ulkomaalaiset. Petosten tekijöiden täytyy asioida pankissa vain kahteen kertaan, ensin avaamassa tilinsä ja sen jälkeen käydä nostamassa sieltä varoja. (Edelbacher ym. 2012, 93.) Yksi tapa määritellä valkokaulusrikollisuutta on jättää heidän persoonallisuutensa tarkastelun ulkopuolella ja luokitella heidät vain tekemiensä rikosten muodossa. (Benzon & Moore 1992, 255.) Benzon ja Moore (1992, 256) määrittivät valkokaulusrikoksiksi kavallukset, lahjonta, verorikokset (ilmoitetaan vähemmän tuloja, kuin todellisuudessa saadaan) sekä postipetokset. Walters ja Geyern (2004, 265) mukaan rikolliset, jotka olivat syyllistyneet aiemmin valkokaulusrikoksiin, syyllistyivät niihin neljä kertaa todennäköisemmin uudelleen, kuin henkilöt, jotka eivät olleet koskaan aiemmin syyllistyneet valkokaulusrikoksiin.

2.4.1 Valkokaulusrikollisuuden erityispiirteet

Perinteinen näkemys valkokaulusrikollisuuden ja muun rikollisuuden (esim. väkivaltarikollisuus) välillä on se, että valkokaulusrikoksiin syyllistyvät hyvätuloiset, varakkaat ihmiset. Valkokaulusrikollisuutta on nimitetty myös eliittien rikollisuudeksi. Yksinkertaistetusti voidaan todeta, että eliitti voi tehdä samoja rikoksia (sama rikosnimike) kuin ”tavallinenkin” ihminen, mutta hänen asemansa yhteiskunnassa määrittää teon

valkokaulusrikollisuudeksi. Esimerkiksi, jos suuren yrityksen toimitusjohtaja tekee petoksen yrityksensä nimissä tavoitellakseen yritykselleen menestystä, eroaa tämä tavallisen keskivertokansalaisen tekemästä petoksesta tämän määrittelyn mukaisesti. Kuten edellisessä kappaleessa kerrotaan, valkokaulusrikollisuus pyritään määrittelemään myös pois yksilökeskeisestä ajattelutavasta. Kuitenkin valkokaulusrikollisuus on myös yksilörikollisuutta ja tällöin sen erottaminen tavallisesta rikollisuudesta muodostuu haastavaksi. Yksi keino pyrkiä erottamaan valkokaulusrikolliset henkilöinä tavallisista rikoksen tekijöistä on tarkastella heidän asemaansa. Se, että pystyt tekemään valkokaulusrikoksen teon, jolla tavoittelet merkittäviä voittoja esimerkiksi omistamalle yritykselle, edellyttää sinulta tiettyä asemaa. Suuren yrityksen tavallinen työntekijä, myyjä tai sihteeri ei kykene tekemään yrityksen puolesta tällaisia merkittäviä päätöksiä. Valkokaulusrikollisuus edellyttää siis tiettyä asemaa. Valkokaulusrikollisuus on mahdollista myös erottaa tavallisista rikoksista niiden päämäärän perusteella. Valkokaulusrikoksissa tavoitteena on saavuttaa rahaa tai taloudellista menestystä. Tavanomaisissa rikoksissa on mahdollista, että tekijä tavoittelee itselleen myös muuta, kuten rikollista mainetta, tai kunniaa. Valkokaulusrikollinen pyrkii kaikin tavoin pysyttelemään varjoissa. Kuten jo edellä mainittiin, useat tutkimukset ovat päätyneet siihen tulokseen, että yksi valkokaulusrikollisuuden määrittelyperusteista on niihin syyllistyneiden henkilöiden kuuluminen johonkin korkeaan sosiaaliseen asemaan. (Laitinen & Aromaa 2005, 126-128, Laitinen & Virta 1998, 15.)

Valkokaulus- tai talousrikolliset eroavat tietysti monilta osin myös toisistaan niin motiiveiltaan kuin persooniltaan. Heillä on kuitenkin myös yhteisiä piirteitä, joita ovat esimerkiksi tavoitteet. Valkokaulusrikolliset mielletään usein heidän tavoittelemansa päämäärän mukaan, joka on normaalisti välillinen tavoite, esimerkiksi raha. Yksilörikollisuudessa tavoitteiksi voi tulla myös suorat tavoitteet, esimerkiksi itsensä ilmaiseminen, kuten intohimorikoksissa usein on kyseessä. Yksi mielenkiintoinen eroavuus talousrikosten ja yksilörikollisuuden välillä on rikosten uhrit. Yksilörikosten uhreilla, kuten pahoinpitelyn uhreilla, on usein jokin kontakti tai kosketuspinta rikoksen tekijään. Talousrikosten uhreilla ja rikoksen tekijöillä ei välttämättä ole mitään kontaktia toisiinsa. (Laitinen ym. 1998, 14-15.)

Michael Picard (2008, 16) kuvasi tutkimuksessaan talousrikollisuuden merkitystä koko kansantaloudelle. Maiden vaurauden pohjana on pitkälti julkiset säästöt, jotka koostuvat yksilöiden säästöistä. Kun yhteiskunta menettää näitä varoja rikollisille, tällä on merkitystä

muillekin kuin pelkästään rikoksen kohteeksi joutuneelle yksilölle. Koko yhteiskunta kärsii, koska rikollisilla ei ole suunnitelmia siitä, miten he käyttäisivät varojaan järkevästi. Rikollisilla toiminnalla hankittuja varoa on vaikeaa sijoittaa järkevästi laillisiin sijoituskohteisiin myöhemmin. Ragatzn, Fremouwn ja Bakerin (2012, 978) tutkimus valkokaulusrikollisten psykologisesta profiloinnista sisälsi 213 vastaajaa, joista 39 olivat syyllistyneet ainoastaan talousrikokseen, 88 valkokaulusrikollista, jotka olivat vastikään syyllistyneet johonkin muuhun kuin talousrikokseen sekä 86 rikollista, jotka eivät olleet koskaan syyllistyneet valkokaulusrikokseen. Vastaajat suorittivat itseraportoinnin aiheista, jotka tarkastelivat rikollista ajattelumaailmaan, psykopatologiaa ja psykopaattisia piirteitä. Vastaukset rikollisiin elämäntapoihin liittyviin kysymyksiin kerättiin sähköisen kyselylomakkeen avulla. Tutkimuksen tulokset olivat mielenkiintoisia ja osoittivat, että valkokaulusrikolliset suoriutuivat paremmin tai toisin sanoen saivat alhaisempia pisteitä elämäntaparikollisuutta mittaavissa kysymyksissä. Kuitenkin joissakin psykopatologiaa ja psykopaattisia piirteitä mittaavissa kysymyksissä valkokaulusrikolliset saivat korkeampia pisteitä kuin muihin rikokseen syyllistyneet. Valkokaulusrikokseen syyllistyneet niin kutsutut sekarikolliset, jotka olivat syyllistyneet myös muihin rikokseen, saivat korkeimmat pisteet rikollisesta ajattelumaailmasta.

Yhteenvedona valkokaulusrikollisuudelle voidaan esitellä vielä neljä keskeistä ominaisuutta. Ensinnäkin valkokaulusrikollisuudelle on ominaista välineelliset tavoitteet (esimerkiksi raha). Itseilmaisulliset tavoitteet ovat siis toissijaisia. Toiseksi valkokaulusrikolliselle korkean yhteiskunnallisen tai organisatorisen aseman saavuttaminen on todennäköistä. Kolmanneksi, mitä korkeammassa asemassa yksilö on, sitä voimakkaammin hän voi vaikuttaa rikosentekoprosessiin ja siihen, miten hän sitä kontrolloi, esimerkiksi rikokseen osallistuu useampi kuin yksi tekijä. Neljänneksi valkokaulusrikollisuudessa ristiriidan tunteet ovat esimerkiksi katurikollisuutta vähäisempi eikä uhrin asemaan kyetä asettumaan samalla tavalla. (Jamieson 1996, 18-23.)

2.5. Forensinen kirjanpito

Forensiseksi tieteeksi kutsutaan tieteealoja, jotka pyrkivät tuottamaan jotakin hyödyllisiä todisteita, jotka voisivat esimerkiksi linkittää rikosentekijän tiettyyn kohteeseen tai paikkaan. Näiden todisteiden tarkoituksena on hyödyntää rikostutkintaa. Forensisia tieteitä ovat esimerkiksi käsialatutkimus eli forensinen lingvistiikka tai forensinen arkeologia. Forensisen tieteen peruseräaatteisiin kuuluu se, että kaikilla tutkintatavoilla täytyy olla tieteellinen pohja ja peruste. (Himberg 1999, 1552-1553.) Maailmantaloudessa

kirjanpidolliset rikokset ovat saavuttaneet suurempaa osaa ja lisääntyneet merkittävästi. Tähän vastatakseen on nostanut päätään forensinen kirjanpito tai toiselta nimeltään rikostekninen kirjanpito. Rikosteknisen kirjanpidon tutkiminen on saavuttanut suurta suosiota viime vuosien akateemisessa tutkimuksessa. Forensisen kirjanpidon, kuten muidenkin forensisten tieteiden, voidaan ajatella kehittyneet yksittäisistä tapauksista, joissa ne ovat olleet merkittävässä rooleissa rikostutkinnalliselta kannalta. Forensinen kirjanpito on alun perin keskittynyt tiettyjen petostyyppien tutkimukseen. Forensisen kirjanpidon voidaan ajatella olevan tilintarkastuksen, kirjanpidon ja tutkinnallisten taitojen kolminaisuus, joiden lainsäädännöllisiä taitoja käytetään tutkinnan apuna. (Modugu & Anyaduba 2013, 281.) Owojori ja Asaolu (2009, 185) listasivat tutkimuksessaan tärkeimpiä syitä siihen, miksi forensisen kirjanpidon tulisi kasvaa tieteenalana. Näitä syitä olivat sisäisen valvonnan puutteelliset toimet petosten selvittämisessä ja heidän kyvyttömyytensä aloittaa asianmukainen toiminta ongelman selvittämiseksi sekä tilintarkastajien jatkuva vaihtuvuus hankaloittaa ongelmanratkaisua.

2.6. Persoonallisuus

Persoonallisuus voidaan mieltää yksilön ominaisuudeksi tai pikemminkin kokonaisuudeksi, joka muodostuu ihmisen fyysisistä, sosiaalista ja psyykkisistä ominaisuuksista. Persoonallisuus on yksilöllinen ominaisuus, mutta kokonaisuuteen vaikuttavat myös ihmisen sosiaaliset suhteet ja esimerkiksi perimä. Ihmiset ovat yksilöllisiä siinä, miten he ajattelet tai toimivat tietyissä tilanteissa. Persoonallisuudella tarkoitetaan yksilön tapaa ajatella ja toimia tietyllä tavalla. Esimerkiksi, jos henkilö on ujo, hänen ei tarvitsisi reagoida tällä tavalla, mutta hän reagoi persoonallisuutensa takia ujoudella (Alalehto 2003, 337). Yleisesti persoonallisuuden piirteisiin, kuten temperamenttiin, ajatellaan vaikuttavan perinnölliset tekijät ja niiden ajatellaan pysyvän melko muuttumattomina koko elämän ajan. Persoonallisuuden piirteiden tutkiminen on mielenkiintoista, sillä niiden avulla voidaan jossain määrin ennustaa tulevaa käyttäytymistä tietyissä tilanteissa. Persoonallisuutta ja persoonallisuuden piirteitä on tutkittu paljon niin Suomessa kuin maailmallakin. Yksi suurta suosiota ja paljon sovellettu malli on niin kutsuttu viiden faktorin malli (The Big Five). Viiden faktorin mallin mukaan persoonallisuus voidaan jakaa viiteen eri osa-alueeseen, joita ovat ulospäinsuuntautuneisuus (ekstrovertti), tunnollisuus, sovinnollisuus, avoimuus sekä tunne-elämän tasapainoisuus. Tutkitusti persoonallisuus vaikuttaa myös talousrikollisuuteen. (Sariola 2009, 45, Alalehto 2003, 351.)

2.7. Narsistisuus

Tutkimusten mukaan yksi keskeinen persoonallisuuden piirre talousrikollisten keskuudessa on narsistisuus (Sarioja 2009, 46, Ray 2007, 27, Blickle, Schlegel, Fassbender & Klein 2006, 211). Lapsella narsistisuus voidaan mieltää lapsen normaalin psyykkisen kehityksen yhdeksi vaiheeksi. Kun lapsella ei ole vielä käsitystä itsestään, hän mieltää itsensä äitinsä kanssa yhteiseksi kokemukseksi. Lapsi ei tällöin kykene erottelemaan itseään äidistään. Samalla lapsi käsittää kaiken kokemansa henkilökohtaisesti. Kun tällainen käytös, esimerkiksi jonkin vakavan psyykkisen häiriön myötä, jää pysyväksi tai ihminen taantuu takaisin tälle tasolle, hänen todellisuudentajunsa rajoittuu jälkeen vain omaa itseään koskevaksi. Yhtä yksiselitteistä määritelmää narsismin käsitteelle ei ole, vaan kyse on hyvin laaja-alaisesta piirteestä. Psykoanalyttinen näkökulma narsismi käsittää kolme keskeistä ilmiötä. Ensimmäiseksi voidaan puhua itsekeskeisyydestä. Henkilön kiinnostus on tällöin keskittynyt omaan itseensä ja ulkopuoliset tekijät nähdään merkityksettöminä. Esimerkiksi toisiin ihmisiin ja heidän ongelmiinsa suhtautuminen voi olla hyvin välinpitämätöntä. Toinen keskeinen ilmiö on se, että koska muiden ihmisten ongelmat nähdään merkityksettöminä, ja ajattelumaailma korostaa omia ongelmia. Narsistinen henkilö voi keskittyä ratkaisemaan omia ongelmiaan muiden ihmisten kustannuksella. Narsistinen henkilö voi siis käyttää muita ihmisiä hyväkseen ja pyrkiä hyötymään heistä. Kolmanneksi voidaan puhua varsinaisista persoonallisuushäiriöistä. (Myllärniemi 2006, 16-18.) Lasten normaaliin kasvukehitykseen kuuluvaan narsistisuuteen verrattuna epäterveen narsistisuuden syntymekanismit ovat monimutkaisia. Yhteisymmärrys narsismin syntymekanismeissa vallitsee kuitenkin tutkijoiden keskuudessa siitä, että lasten ja vanhempien väliset vuorovaikutusongelmat toimivat narsistisen persoonallisuushäiriöiden taustalla. Perinnöllistä geneettistä yhteyttä ei ole tieteellisesti todistettu. Kyseessä voidaan siis ajatella olevan nimenomaan käyttäytymistieteellinen ja vuorovaikutusperäinen ongelma. (Harvia & Juurakko 2014, 12-14.)

2.8. Psykopatia

Klein (2014, 9) toteaa, että 25 % korkeimman turvaluokituksen vangeista on psykopaatteja. Hän arvioi maailmassa olevan yli 29 miljoonaa psykopaattia (2014, 44). Pelkästään Yhdysvalloissa on noin puoli miljoonaa miespuolista psykopaattia (Klein 2014, 160), joista hänen (2014, 88) mukaansa lähes 80 % on maan vankiloissa. Käsitteenä psykopatian juuret ulottuvat 1800-luvun tieteellisiin tutkimuksiin asti. Tuolloin käsitteen ymmärrettiin

tarkoittavan piittaamattomuuteen tai mielipuoliseen väkivaltaan ihmisellä, jonka maailmanhahmottamiskyky oli kuitenkin normaali. Psykopatiaa on kutsuttu myös sosiopatiaksi, mutta nykyisin käsitteen on pyritty erottamaan toisiaan. Molemmat käsitteet kuitenkin kuvaavat yhteisesti käyttäytymistä, joka on piittaamatonta ja aggressiivista ulkopuolisia ihmisiä kohtaan. Sosiopaatin ja psykopaatin erona voidaan nähdä näiden ongelmien taustasyyt. Sosiopatian taustalla nähdään olevan varhaiset lapsuuden kokemukset sekä sosiaalisten suhteiden ongelmat. Psykopatian taustalla on myös perinnöllisiä tekijöitä, sosiaalisten ja psykologisten tekijöiden lisäksi (Sipilä 2009, 9). Psykopaatin fyysinen ja ajatusmaailmallinen reagoiminen asioihin on hyvin erilaista verrattuna muiden ihmisten. Psykopaatin on mahdollista esimerkiksi katsella hyvin kammottavia asioita, kuten kidusta, ilman minkäänlaista normaalia fyysistä reaktiota, kuten sydämen syketiheyden nousua. Psykopatian vaarallisuus piilee siinä, että psykopaatti kykenee kuitenkin ymmärtämään toimintansa seuraukset sekä samaistumaan normaalin ihmisen ajatusmaailmaan, vaikkei se herätäkään hänessä samankaltaisia tunteita tai reaktioita. Kuitenkin psykopaatilla voi olla hankaluuksia esimerkiksi havaita toisen ihmisen pelon tunnetta. Hänessä itsessään ei herää normaalin ihmisen pelkoreaktioita eikä hän välttämättä kykene ymmärtää niitä muilla ihmisillä. Psykopaatin käyttäytymisen ennustaminen on hyvin vaikeaa ja sen takia sitä on tutkittu paljon. Psykopatia luotellaan virallisesti luonnehäiriöksi (virallinen tautiluokitus) ja sitä voidaan luotettavasti mitata (Repo-Tiihonen 2007, 2369). PCL-R (Psychopathy Check List Revised) on testi, jonka avulla voidaan arvioida testattavan psykopaattisia piirteitä. Testi on kehitetty jo vuonna 1985, mutta se on edelleen käytetty menetelmä tieteellisessä tutkimuksessa. Kuten myös narsistisen persoonallisuuden syntymekanismista todettiin, lapsuus on keskeistä aikaa psykopaattisen käyttäytymisen syntymiselle. Lapseen traumat ovat keskeisessä osassa psykopaattisen käyttäytymisen ilmenemisessä aikuisiällä. Toisin kuin narsismissa, geneettisellä perimällä on tutkimusten mukaan vaikutusta psykopatiaan (Repo-Tiihonen 2007, 2369). Ajateltaessa psykopatian vaikutusta rikosten tekemiseen käytännössä on huolestuttavaa, että psykopaatin omatunto on puhdas, riippumatta rikoksesta. (Lauerma 2009, 58-61.)

Kun käytetään termiä psykopaatti, sillä tarkoitetaan usein rikollista. (Sipilä 2009, 9.) Tyypillisiä piirteitä psykopaatille ovat itsekeskeisyys, empatiakyvyn puute, epärehellisyys, impulsiivisuus ja rikollinen käyttäytyminen. Itseasiassa Kiehl (2014, 88) mukaan jopa 77 % Yhdysvalloissa asuvista psykopaateista on vankiloissa. Psykopatian luonne on poikkeava ja psykopaatti voi syyllistyä hyvinkin raakoihin rikoksiin. Tunne-elämältään psykopaatti on hyvin puutteellinen. Keskeisempänä puutteena on tunne syyllisyydestä ja empatiasta.

Psykopaatista mielletävä kuva voi olla harkitseva, kylmä ja järkähtämätön eli ihminen, jota ei hetkauta mikään. Kuitenkin psykopaatin on voi olla myös hyvin vaikeaa hallita esimerkiksi aggressiivista käyttäytymistään. Valkokauluspsykopaateiksi kutsutaan psykopaatteja, jotka syyllistyvät talousrikoksiin. Psykopaatit voivat olla taitaviakin manipuloijia ja toisista hyötyjiä, jotka kykenevät ilman omantunnon tuskia käyttämään uhrejaan hyväkseen. Erityisesti psykopaattiset miehet uusivat rikoksensa hyvin todennäköisesti. (Repo-Tiihonen 2007, 2369-2370.) Psykopaattisen persoonallisuuden piirteitä on listattu alla olevaan taulukkoon (taulukko 2). Taulukko on mukailtu Perrin (2011, 227) esittämästä taulukosta.

Psykopaattisen persoonallisuuden ominaisuudet

Ihmissuhdetaidot	Tunteet	Elämäntapa	Sosiaalisuus
ulkoinen viehätys	armottomuus	impulsiivisuus	heikko itsekontrolli
mahtipontisuus ja pinnallisuus	ärsykehakuisuus	rikollinen käytös	laiminlyöminen
epärehellisyys	paatuneisuus	muista hyötyminen	varhaislapsuuden ongelmat
manipulointi	vastuun karttaminen	edesvastuuttomuus	monipuolinen rikollisuus

Taulukko 2. Psykopaattisen persoonallisuuden ominaisuudet

2.8.1. Valkokauluspsykopatia

Aikaisemman tutkimuksen perusteella psykopatia ennustaa rikollista käyttäytymistä. Kuitenkin tutkimus on keskittynyt lähinnä psykopaattien väkivaltarikollisuuteen, joka vaikuttaa olevan yleisin rikollisuuden muoto psykopaateilla. Kuitenkin psykopaatit voivat syyllistyä esimerkiksi petosrikoksiin. On hyvä huomata myös se, että psykopaattien persoonallisuusrakenteen ja taipumukset epäeettiseen käyttäytymiseen vaikuttaisivat olevan samankaltaisia psykopaateilla, jotka syyllistyvät valkokaulusrikollisuuteen ja ei-valkokaulusrikoksiin. Psykopaattien ja petosrikosten väliltä on löydetty yhteys. Psykopaattiset piirteet, kuten itsekeskeisyys, epärehellisyys ja petollisuus, sekä manipuloiva käytös voivat ennustaa petosrikollisuutta. Joidenkin tutkimusten mukaan talousrikoksiin syyllistyneillä psykopaateilla ei ole myöskään samankaltaista itsehallinnan puutetta tai impulsiivisuutta, kuin muihin rikoksiin syyllistyneillä. (Perri 2011, 225- 227.) Tämä on kuitenkin ristiriidassa esimerkiksi Repo-Tiihosen (2007, 2369-2370) psykopatian kuvailun kanssa. Kuvailun mukaan psykopaatit ovat impulsiivisia ja taipuvaisia

väkivaltarikollisuuteen. (Repo-Tiihonen 2007, 2369-2370.) Mielenkiintoinen piirre psykopaateissa onkin tunnollisuus. Perrin (2011, 227) tutkimuksen mukaan valkokauluspsykopaatit omaavat korkean tunnollisuuden tunteen, eivätkä he ole toimissaan spontaaneja. He ovat erittäin taitavia pitämään impulsiivisuutensa kurissa. Tunnollisuus ja impulsiivisuus onkin kenties merkittävin tekijä, joka erottaa valkokauluspsykopaatin ”normaalista” psykopaatista. Yhtenä mahdollisena selityksenä tälle erolle on se, että psykopaatit, jotka ovat edenneet työelämässään johtavaan asemaan ovat koulutuksensa, sosiaalisen ympäristönsä sekä muun ulkoisen ympäristönsä vaikutuksesta omaksuneet rationaalisen ajattelutavan. Valkokauluspsykopaatit pohtivat siis mahdollisesti enemmän toimintansa seurauksia oman hyötynäkökulmansa kautta. He laskevat toimintansa mahdollisia erilaisia lopputulemia. Tämän voidaan ajatella olevan mielenkiintoinen näkökulma tämän tutkimuksen kannalta. Myöhemmin kappaleessa 3.3 esitellään rationaalisen valinnan teoriaa yleisemmin rikollisuutta selittävänä tekijänä.

Tutkimuksissa on esitetty, että psykopaatit, jotka hallitsevat impulsiivisuuttaan voivat syyllistyä hyvin harkittuihin petoksiin. On kuitenkin mahdollista, että psykopaatit, jotka kykenevät parempaan itsehillintään, voivat käyttää samankaltaista kylmää ja rationaalista harkintaa esimerkiksi murhan suunnitteluun. Sen, että psykopaatti jää kiinni rikoksestaan, esimerkiksi murhasta, ei saisi olettaa tarkoittavan sitä, että teossa ei ole käytetty harkintaan ja suunnittelua. (Perrin 2011, 231.) Rayn (2007, 28) tutkimuksessa todetaan, että valkokauluspsykopaatit kykenevät tekemään petoksia käyttämällä hyväkseen heidän viehätysvoimaansa sekä manipulointia. Itsehillintä onkin ehkä keskeisin ristiriita niin kutsuttujen valkokauluspsykopaattien tutkimuksessa. Psykopaattisten persoonallisuuden piirteiden ei ole aikaisemman tutkimuksen mukaan osoitettu ennustavan hyvää menestystä liike-elämässä. Onkin esitetty, että liike-elämässä menestyvät, jotka omaavat kyseisiä persoonallisuuden piirteitä, ovat pikemminkin narsistia. Vaikka psykopatiassa ja narsistisuudessa esiintyy samantyyppisiä persoonallisuuden piirteitä ja ne ovat yhteydessä toisiinsa, on nämä käsitteet kuitenkin syytä erotella toisistaan. Tunteeton ja katumaton psykopaatti ei välttämättä sovi samaan kuvaan huomiota hakevan narsistin kanssa. (Haapasalo 2008, 212.)

3. KIRJALLISUUS JA AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

3.1. Rikollisuuden psykologisia selitysmalleja

Kuten aiemmin on jo todettu, rikollisuutta on pyritty selittämään useiden eri tieteenalojen avulla. Yleinen joustavuusteoria tarjoaa sosiologista näkökulmaa rikollisuuden selittämiseen, kontrolliteoria pohjautuu kriminologiseen tutkimukseen ja rationaalisen valinnan teoria tarkastelee rikollisuutta taloustieteellistä näkökulmaa. Yksi mielenkiintoinen tieteenala rikollisuuden selittämiseen on psykologia. Rikollisuutta selittäviä psykologisia selitysmalleja on ryhmitelty traumamalleihin, kehityspsykologisiin, psykoanalyttisiin, piirreteoreettiseen, biososiaalisiin ja kiintymyssuhteisiin pohjautuviin näkökulmiin. Psykoanalyttisen näkökulman mukaan varhaislapsuuden merkitys rikollisuuteen on keskeinen. Ihmisen ensimmäisten keskeisten sosiaalisten suhteiden ongelmat heijastuvat rikolliseen käyttäytymiseen aikuisiällä. Kyse on siis jatkuvuudesta, varhaislapsuuden ongelmat heijastuvat ongelmakäyttäytymiseen aikuisiällä. Onkin esitetty, että esimerkiksi varhaislapsuudessa esiintyneet traumaattiset kokemukset voivat johtaa rikolliseen käyttäytymiseen aikuisiällä. Kun henkilöllä on traumakokemuksia lapsuudesta ja hän ajautuu aikuisiällä tilanteeseen, jossa nämä kokemukset ja uhan tunteen nousevat uudelleen pintaan, voi henkilö reagoida tilanteeseen esimerkiksi väkivaltaisesti. (Haapasalo 2008, 28 - 29.) Psykoanalyysin tunnistettavimpia teorioita on mielen jakaminen kolmeen osaan: tiedostamattomaan (id), esitietoiseen (ego) ja tietoiseen (superego). Tiedostamaton alue on ihmisellä syntymästä asti. Se keskittyy mielihyvään. Esitietoisien alueen kehittyessä ihminen mielihyvän tavoittelu alkaa tasapainottua. Ego ikään kuin tasapainoilee idin ja superegon välillä. Superegon kehittyessä alkaa lapsuuden kaikkivoipaisuusajattelu jäädä sivuun. Tietoisuuden tasojen tarkastelussa on hyvä huomioda, ettei mielen osien erottelu voi olla täysin tarkkarajaista, esimerkiksi id on dynaaminen, joten se vaikuttaa muihin mielen kerroksiin. (Lindberg, Louheranta, Mustonen, Salo & Stenius Yksi 2007, 16) psykoanalyttinen näkemys rikollisuuteen on kuitenkin se, että jos superego ei kehity normaalista, se ei ole tasapainottamassa tiedostamattoman mielihyvävaatimuksia, jolloin ihminen voi ajautua rikoksiin. Hänen syyllisyyden tunteensa tai muiden huomioonottaminen oman mielihyvän tavoittelussa ei ole kehittynyt normaalisti. Myös kiintymyssuhdeteoria painottaa varhaislapsuuden merkitystä rikollisuuden kehittymiselle. Lapsuuden kiintymyssuhteiden oletetaan vaikuttavan myös aikuisiän kiintymyssuhteisiin. Tutkimuksissa on saatu tuloksia siitä, että esimerkiksi varkausrikoksiin syyllistyneillä

henkilöillä on huomattavasti pinnallisempia kiintymyssuhteita läheisiinsä kuin rikoksiin syyllistymättömillä. Tämän tutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoisia rikollisuuden psykologinen selitysmalleja ovat piirreteoreettiset mallit. Tutkimusten mukaan rikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat tunteettomia, eivätkä he koe korkeita empatian tunteita. Rikoksiin syyllistyneet saavat siis korkeita pisteitä psykoottisuutta mittaavissa testeissä. Kehityspsykologiset mallit painottavat edelleen lapsuuden kokemusten ja sosiaalisten suhteiden vaikutusta rikollisuuteen. Vanhemmuus ja vanhempien tapa kasvatata lapsiaan vaikuttavat kehityspsykologisten tutkimusten mukaan merkittävästi siihen, miten lapsi oireilee (ongelmallisesti) aikuisiällään. Keskeistä kehityspsykologisissa malleissa on paitsi kasvatus, myös lapsuuden kasvuympäristö. Huonot kaverisuhteet, köyhyys, vanhempien vaihtuminen (uusioperheet), vanhempien riitelyt ja rikostaustat vaikuttavat lapsen kehitykseen merkittävästi. Edelleen myös rikollisuutta selittävässä traumamalleissa lapsuuden kasvuolosuhteet näyttäisivät olevan keskeisessä osassa. Yksinkertaistetusti sanottuna vanhempien syyllistyminen rikoksiin ennustaa hyvin myös lapsen rikollisuutta aikuisiässä. Fyysinen ja psyykinen väkivalta, hyljeksintä, halveksunta ja pahoinpitely lapsuudessa voivat aiheuttaa traumaperäisiä oireita aikuisiällä, jotka johtavat muiden ongelmien ohella rikolliseen käyttäytymiseen. Hyvänä esimerkkinä traumaperäisestä oireilusta voisi olla esimerkiksi lapsuudessa koetun väkivallan ja pahoinpitelyn aiheuttamien tunteiden uudelleen pintaan noustessa aikuisiässä, jolloin henkilö reagoi tilanteeseen itse väkivaltaisesti. (Haapasalo 2008, 29-39.)

3.2. Kontrolliteoria

Miten rikollista käyttäytymistä kontrolloidaan tai mikä sitä ehkäisee? Sosiaaliset suhteen aikuisiällä ovat rikollisuuden selittämisen kannalta keskeisiä. Uusi parisuhde tai uusi työ voivat mahdollisesti muuttaa aikaisemmin rikoksiin syyllistyneen ihmisen käyttäytymistä joissakin tapauksissa. Jos sosiaalinen kontrolli, eli läheisten ihmisten puute tai vähäinen tuki on heikkoa, se altistaa varsinkin nuoria henkilöitä helposti rikolliseen käyttäytymiseen. Kuitenkin yksi suurempi rikollista käyttäytymistä selittävä tekijä nuorilla on heikko itsekontrolli, se heikko menestyminen koulussa. Tutkimusten mukaan heikko ulkoinen kontrolli (vanhemmat, koulu, jne.) korreloi positiivisesti heikon itsekontrollin kanssa. Heikko itsekontrolli selittää siis varsinkin nuorten ihmisten rikollista käyttäytymistä. Heikko itsekontrolli yksinään on kuitenkin huono selittäjä. Yhdessä sosiaalisen kontrollin kanssa vuorovaikutuksessa ne kuitenkin voivat selittää merkittävästi rikoskäyttäytymistä. Ketkä ihmiset tai mitkä instituutiot sitten tarjoavat ihmiselle sosiaalista kontrollia? Avioliitto ja

parisuhte ovat ihmisen läheisimpiä ja tärkeimpiä sosiaalisia suhteita elämän aikana. Tutkimusten mukaan avioliitossa olevien miesten rikosalttius näyttäisi vähentyneen. Myös yhteen muuttaminen (avoliitto) vaikutti rikollista käyttäytymistä vähentävästi. Avo-, tai avioliitto kohdistaa mieheen siis lisää sosiaalista kontrollia. Mies voi ajatella, että tekemällä rikoksia parisuhteessa, hänellä on enemmän menetettävää. Hän siis arvioi rikoshyödyn ja kielteisten vaikutusten suhdetta uudella tavalla. Avio- tai avoliitto voi vaikuttaa sosiaaliseen kontrolliin positiivisesti myös toista kautta. Mies viettää aikaansa enemmän kotona, ja arkirutiinit vievät aikaa pois entisiltä kavereilta, jotka saattoivat tarjota huonoa sosiaalista verkosta ja altistaa rikolliselle käyttäytymiselle. Puoliso voi kohdistaa myös suoraa kontrollia, eli toisin sanoen puhua asioista suoraan ja sanoa, että mikä hänen mielestään on väärin ja mikä oikein ja miten hän haluaisi puolisonsa jatkossa toimivan. Toinen merkittävä sosiaalisen kontrollin lähde parisuhteen lisäksi on työsuhde. Työsuhteen voidaan ajatella toimivan samalla tavalla kuin parisuhteenkin. Uusi työsuhde voi katkaista rikollisen kierteen, tuoda elämään uutta arkirutiinia ja vähentää ajankäyttöä vääränlaisten sosiaalisten verkostojen kanssa. (Kiviniemi 2013, 196-199.) Lisäksi työn tekemisestä saa rahaa, jota ennen hankittiin rikollisella toiminnalla.

Kontrolliteoriaa käsittelee rikollisuutta hyvin laajasta perspektiivistä. Kontrolliteorian mukaan kaikki ihmiset ovat potentiaalisia rikollisia. Ulkoinen kontrolli ja itsekontrolli ovat siis välttämätöntä ennalta estämään rikollisuutta. Kaikki ihmiset voivat siis teorian mukaan syyllistyä rikokseen, tehdä hyvää ja tehdä paha. Teorian mukaan rikoksiin ryhtyvät kuitenkin vain henkilöt, jotka eivät ole riippuvaisia tärkeistä ihmisistä tai yhteisöistä, kuten koulusta tai työyhteisöstään. Teorian Lähestymistapa rikollisuuteen on mielenkiintoinen, sillä se esittää monia muita teorioita askarruttavan kysymyksen, miksi jotkut tekevät rikoksia, ja päinvastaisesti, miksi jotkut eivät tee rikoksia. F. Ivan Nyen kuvailee kontrolliteoriaa neljän erilaisen kontrollin tyyppin kautta. Kontrollin tyyppejä ovat mukaansa 1) palkinnot ja rangaistukset, 2) ”normaalien henkilöiden” luoma epäsuora kontrolli, 3) omatunto ja henkilökohtaiset käsitykset oikeasta ja väärästä sekä 4) rikollisen toiminnan ja laillisen toiminnan tuomien tilaisuuksien kontrolli. Yksi tunnetuimmista kontrolliteoreetikoista Travis Hirschi on esittänyt, että jokainen haluaa tehdä joskus rikoksia. Hänen mukaan kaikki ihmiset tekisivät varmuudella rikoksia, jos he vain eivät pelkäisi. Se, mikä estää ihmisiä syyllistymästä näihin rikollisiin tekoihin, on kiinnittyminen lainkuuliaisiin henkilöihin, yhteiskunnassa arvostettujen tehtävien suorittaminen ja päämäärien tavoittelu sekä yhteinen arvomaailma. Hirschi käyttää näistä rikoksia estävistä keinoista yhteistä nimitystä sosiaalinen side. Yksi yleisimmistä kontrolliteorian puolesta

puhuvista perusteluista on lainsäädännöt. Kaikissa maissa on olemassa lainsäädännöllinen perusta sille, mitä ihmiset eivät saa tehdä. Jos ihmisten ei ajateltaisi kykenevän rikokseen tai tekemään niitä, ei tekojen kriminalisointia tarvittaisi. Kontrolliteorian lähtökohta on hyvin mielenkiintoinen, sillä sen peruskysymys on moniin muihin teorioihin verrattuna päinvastainen. Monet teoriat esittävät kysymyksen, miksi joku yksilö syyllistyy rikokseen. Mitkä ovat yksilön syyt syyllistyä rikokseen? Kontrolliteoreettinen peruskysymys voisi olla: Mikseivät kaikki ihmiset syyllisty rikokseen? (Laitinen & Aromaa 2005, 64-65.)

3.2 Yleinen joustavuusteoria (GST)

Agnew, Piquero ja Cullen (2009) esittelivät tutkimuksessaan yleisen joustavuusteorian (general strain theory, GST), jonka avulla pystyttäisiin selittämään valkokaulusrikollisuutta. Nämä selittävät rikokset sisälsivät a) ammattirikokset, jotka ovat tehneet korkeassa asemassa olevat henkilöt, b) petokset ja kavallukset, jotka olivat tehneet sekä alemman että ylempään tason yksilöt sekä c) organisaatorikollisuuden. Teorian mukaan muutamat muuttujat ovat erittäin olennaisia selittämään kyseisiä rikoksia. Näitä ovat taloudellisten tavoitteiden tukkeutuminen, muiden taloudellisten ongelmien kokeminen, kyvyttömyys saavuttaa tiettyjä tavoitteitaan sekä erilaiset työhön liittyvät stressitekijät. Koska teoria käsittelee valkokaulusrikollisuutta yleisesti, se ei erottele erilaisia valkokaulusrikollisuuden muotoja, vaan pyrkii selittämään niitä kaikkia, eli valkokaulusrikollisuutta kokonaisuutena. Muuttujia, jotka voivat vaikuttaa valkokaulusrikollisuuteen, ovat mm. arvostettujen tavoitteiden saavuttamisen vaikeus tai se, ettei niitä kyetä saavuttamaan, saavutettujen tai mahdollisten positiivisten tekijöiden menettämismahdollisuus taikka menettäminen. Lisäksi negatiivisten tekijöiden mahdollinen toteutuminen tai jo tapahtunut toteutuminen voi toimia yhtenä muuttujana. GST- teoria on kehitetty ja se on keskittynyt tutkimaan katurikollisuutta. Se on kuitenkin hyvin käyttökelpoinen teoria myös talousrikosten tutkimuksen tarpeisiin. Alun perin GST-teoriassa esitettiin, että muuttujat, kuten vanhempien hylkääminen, ankara kasvatustapa, hyväksikäyttö, laiminlyönti, työttömyys, kodittomuus, syrjintä ja esimerkiksi avio-ongelmat, selittäisivät katurikollisuutta. Samat muuttujat voivat kuitenkin selittää myös valkokaulusrikollisuutta, mutta eri tavalla kuin katurikollisuutta. Teorian mukaan on mahdollista, että jotkin muuttujat selittävät paremmin tiettyntyyppisiä rikoksia, esimerkiksi taloudelliset muuttujat selittävät helpommin tuottoa tavoittelevia rikoksia kuin aggressiivisia tekoja. (Agnew, ym. 2009, 36-39.)

Yleinen joustavuusteoria on sosiologinen motivaatioteoria. Jos henkilö ei kykene saavuttamaan taloudellisia tai muita tavoitteitaan, hän saattaa turhautua. Turhautumistaan

henkilö pyrkii purkamaan laittomin keinoin eli tavoitteen on saavutettava keinoin millä hyvänsä. Kyse voi olla yksilön motiiveista saavuttaa korkeaa hyötyä tai organisaation vastaavasta tavoitteesta. Usein jo tuomitut rikolliset selittävät tekoaan suurella tarpeella saavuttaa taloudellista hyötyä. Toisena selityksenä voi kuitenkin olla sosiaalisen paineen tai yrityksen liian korkeiden tulostavoitteiden luoma turhautuminen. (Eaton & Korach 2016, 136-137.)

3.3 Rationaalisen valinnan teoria sovellettuna valkokaulusrikollisuuteen

Yksi valkokaulusrikollisuutta selittävä teoria on rationaalisen valinnan teoria. Perinteistä teoriaa on siis sovellettu siten, että sillä voitaisiin selittää muitakin kuin pelkkiä yksilön tekemiä valintoja. Teorian avulla pyritään keskittymään yrityksen tärkeissä asemissa työskenteleviin henkilöihin. Alkuperäisen teorian mukaisesti sovellus pitäytyy ajatuksessa, jossa avainhenkilöt ovat yksioita, itsenäisesti ajattelevia ja toimivia olentoja. He tekevät päätöksiä ja toimivat motiiviansa mukaisesti. Rationaalisen valinnan teorian perusajatus, yksilölähtöisyys, koskee siis myös teorian sovellusta valkokaulusrikollisuuteen. Se, miksi ihmiset tekevät rikoksia, johtuu teorian mukaan heidän henkilökohtaisista mieltymyksistään. Yksilö tekee siis valintoja sen mukaan, minkä hän itse kokee itselleen järkevimmäksi vaihtoehdoksi. (Laitinen & Aromaa 2005, 156-157.) Rationaalisuusoletus on paljon taloustieteissä käytetty oletus, joka on melko kiistelty oletus rikollisuudentutkimuksessa. Rikoksenteijän toiminnan rationaalisuutta on vaikeaa yksiselitteisesti todistaa. Taloustieteissä rationaalisuus määritellään kuitenkin lähtökohtaisesti hyödyn maksimoimisena. Rikollinen toimii siis rationaalisesti, jos hän valitsee tilanteissaan vaihtoehdon, joka maksimoi hänen hyötynsä, vähemmän hyötyä tuottavat vaihtoehdot siis hylätään. Kyse on siis pitkälti siitä, valitseeko talousrikollinen laillisen tavan toimia, jos laiton tapa tuottaa hänelle enemmän hyötyä. Teoriaa on kritisoitu paljon, koska se yksinkertaistaa paljon ihmisen ajattelutapaa. Mutta myös teorian kritiikki on osittain yksinkertaistettua, sillä kritiikki kohdistuu usein siihen oletamaan, ettei talousrikosten tekeminen ole järkipäistä käyttäytymistä. Kuitenkin talousrikosten tekijöiden osaaminen omalla erikoisalallaan on usein hyvin korkeaa ja täten heidän on mahdollista vaikuttaa jopa omaan kiinnijäämisriskiinsä. Siten on mahdollista ajatella, että ainakin vakavampien ja monimutkaisten talousrikosten tekijöiden ajattelutapa on lähellä rationaalista valintaa. Talousrikollisuus rationaalisenä valintana saa kuitenkin vahvistusta myös toiminnan motiiveista. Raha toimii talousrikosten tekijöille motivaationa, eivätkä rikoksenteijät usein koe aiheuttavansa haittaa muille ihmisille. (Lae 2007, 4-6.) Kappaleessa 2.7.1 puhuttiin niin

kutsuttujen valkokauluspsykopaattien hallitsevan impulsiivisuutensa ja käyttävän harkitsevaa ja rationaalista ajattelua talousrikosten tekemiseen. Tämä väite saa tukea Rayn (2007, 29) tutkimuksesta, jonka mukaan valkokauluspsykopaatit kykenevät pienentämään kiinnijäämisriskiään tai jopa välttämään kiinnijäämisen, koska he ovat hyvin suunnitelmallisia ja laskennallisia. Vaikka he jäisivätkin kiinni, he ovat järkähtämättömiä, eivätkä osoita minkäänlaista katumusta teoistaan.

3.4. Talousrikosten selitysmalleja

On olemassa useita erilaisia teorioita, joiden perusteella talousrikollisuutta voidaan selittää. Talousrikollisuutta on pyritty selittämään useiden eri tieteenalojen menetelmin, kuten taloustieteen, sosiologian tai psykologian avulla. Rationaalisen valinnan teoria tarjoaa taloustieteellistä näkökulmaa asiaan, sosiologiassa keskitytään usein yksilökeskeiseen ajattelutapaan talousrikoksia selittävänä tekijänä, psykiatriassa narsistisuuteen ja psykopatiaan sekä persoonallisuuden piirteisiin, ja kriminologia tarjoaa käyttäytymistieteellistä itsekontrollin tarkastelua. Kaikki edellä mainitut tekijät sisältävät kuitenkin myös psykologisia elementtejä. (Blickle ym. 2006, 222.)

Talousrikosten ajatellaan usein olevan yhteiskunnan menestyvimpien ihmisten tekemää rikollisuutta. Talousrikollisuus voidaan nähdä yksilöiden toimintana, rationaalisena käyttäytymisenä tai hyödyn tavoittelemisena. Yksi yksilöiden toimintaa painottavista teorioista on rationaalisen valinnan teoria. Teoriassa ajatellaan rikollisten suorittavan rationaalista harkintaa ja puntarointia. Rikolliset valitsevat siis hyvin taloustieteellisen ajattelutavan ja puntaroivat rikoksen mahdolliset hyödyt ja haitat. Motiivina talousrikosten tekemiselle ajatellaan olevan ahneus, tai vähävaraisuus. Teoriaa on kritisoitu jonkin verran siitä, että se ei huomioi ihmistä kokonaisuutena, vaan ainoastaan rationaalisena valitsijana. Rationaalisen valinnan teoriassa tarkastellaan usein tiettyjä muuttujia, joita ovat muodollisten oikeuksien ja epävirallisten sanktioiden vakavuuden hahmottaminen, itsekunnioituksen menetys, kuuliaisuuden aiheuttamat kustannukset, normien rikkominen, moraaliset esteet, lainmukaisen toiminnan merkitys, sekä rikoksen ominaispiirteet. Yllä mainitut muuttujat vaikuttavat muun muassa siihen, että eri asemassa olevat henkilöt arvioivat riskejä eri tavalla. Esimerkiksi taparikollinen, joka tekee paljon massarikoksia voi arvioida kiinnijäämisriskiä hyvin eri tavalla kuin arvostetussa asemassa oleva yritysjohtaja. Rationaalisen valinnan teoriassa pohditaan myös yksilön ja yhteisön välistä suhdetta. Yritykset ja organisaatiot voivat muokata yksilöiden mielipiteitä, jolloin yksilö tavallaan

sopeutuu organisaation mielipiteisiin. Tällöin voidaan miettiä ovat yksilön valinnat todella niin rationaalisia. (Henttala 2009, 67-69.)

Tilannetorkunnan teoria keskittyy rikosten torjumiseen ja painottaa yksilön merkitystä rikollisuudessa. Tilannetorjuntateorian tarjoamia ratkaisua talousrikostutkintaan on tutkittu melko vähän. Talousrikollisuutta on luultavasti mahdotonta kitkeä täydellisesti pois, mutta ongelmia on mahdollista vähentää ja hallita paremmin. Se, millaisilla keinoilla talousrikoksia tulisi torjua, on mielipide kysymys. Jotkut kannattavat lainsäädännöllistä valvontaa toiset kovempaa itsesääntelyä. Riski käsitteenä on voimakkaasi mukana tilannetorkunnan teoriassa. (Henttala 2009, 73-74.) Wiberg (1986) mukaan riskinottajien tekemien rikosten määrä voitaisiin saada vähenemään, jos rangaistuksia kevennettäisiin ja kiinnijäämisriskiä nostettaisiin. Päinvastoin rikejä karttavien ihmisten rikosten tekeminen vähenisi, jos rangaistuksia kovennettaisiin. On pohdittu myös tilanteita, jotka synnyttävät rikollisuutta tilanteessa, jossa rikoksentekoon motivoitunut henkilö saa siihen mahdollisuuden ilman valvontaa tai sosiaalista kontrollia, milloin hänestä tulee rikollinen. (Henttala 2009, 73-74.)

3.4.1 Talousrikoksia selittävät taustamuuttujat

Blickle, ym. (2006, 211) laajensivat Collinsin ja Schmidtin (1993) tutkimusta Yhdysvalloista Eurooppaan. He tutkivat vaikuttaako persoonallisuuden piirteet ja demografiset muuttujat talousrikosten tekemiseen. Heidän tutkimuksensa aineisto kerättiin 150 saksalaiselta johtajalta ja 76 talousrikoksiin syyllistyneeltä henkilöltä, jotka olivat aiemmin olleet vastaavissa asemissa. Heidän tutkimuksensa tulokset olivat miehenkiintoisia. Heidän mukaansa talousrikoksia selittäviä muuttujia olivat sukupuoli, alhainen itsekuri, korkea hedonistisuus ja narsismi, sekä korkean tason tunnollisuus. Blicken ja Schelegelin tutkimuksessa oli 3 hypoteesia, joista ensimmäinen osoittautui todeksi. Valkokaulusrikolliset omasivat korkeamman hedonistisuuden. He tavoittelivat siis korkeampaa mielihyvän tunnetta ja nautintoa useammin kuin johtajat, jotka eivät syyllistyneet valkokaulusrikoksiin. Myös toinen hypoteesi osoittautui paikkaansa pitäväksi, sillä johtajilla, jotka syyllistyivät valkokaulusrikoksiin, oli korkeammat narsistiset taipumukset kuin johtajilla, jotka eivät syyllistyneet rikoksiin. Lisäksi rikoksiin syyllistymättömillä johtajilla oli korkeampi itsekontrolli. Sukupuoli selitti talousrikoksia siten, että miehet syyllistyivät naisia useammin talousrikoksiin. Korkean tason tunnollisuus taas ennalta esti hyvin talousrikoksia. On kuitenkin mielenkiintoista, miten talousrikoksiin syyllistyneillä johtajilla voi olla merkittävästi alhaisempi tunnollisuuden taso kuin johtajilla,

jotka eivät talousrikoksiin syyllystyneet. Voitaisiin olettaa, että samalle tasolle, johtajuustasolle pääseminen kuitenkin vaatii tietyntä tason tunnollisuutta jokaiselta johtajalta. Yksi mahdollinen selitysmalli tähän on, että alhaisemman tunnollisuuden tason omaavat johtajat ovat tekniseltä kyvykkyydeltään tai muutoin pätevyydeltään niin osaavia, että heidän mielestään kiinnijäämisen riski jää hyvin pieneksi, vaikka he syyllystyisivätkin rikolliseen toimintaan. (Blicke & Schlegel 2006, 227-229.)

Gottschalk ja Glasø (2013, 22) tutkivat sukupuolten välisiä eroa valkokaulusrikollisuudessa. Heidän tutkimuksensa aineisto koostuu 255 valkokaulusrikollisesta, jotka oli jo tuomittu. Mielenkiintoinen tulos heidän tutkimuksessaan oli, että aineistosta ainoastaan 20 (~8%) tuomituista rikollisista oli naisia. Naisten asema työmarkkinoilla on parantunut ja lasikattoilmiö lieventynyt, mutta silti yksi mahdollinen selitys naisten talousrikollisuuden vähäisemmälle määrälle on se, että heitä on korkeissa johtavissa asemissa yhä vähemmän kuin miehiä. Yksi mahdollinen selitys on myös se, että miehet ovat riskinottohalukkaampia kuin naiset. Aikaisemmassa tutkimuksessaan Gottschalk (2012, 16) löysi samankaltaisia tuloksi, joiden mukaan ainoastaan 4 % talousrikollisista Norjassa oli naisia. Tässä tutkimuksessa aineistona oli 179 talousrikollista, joista 171 oli miehiä ja vain kahdeksan naisia. Henttala (2009, 124-125) on löytänyt samankaltaisia tuloksia tutkimuksessaan. Naisten osuus talousrikosvangeista hänen aineistossaan oli ainoastaan 13 %. Mielenkiintoista oli, että iältään yli 50-vuotiaat muodostivat suurimman ikäluokan kaikista talousrikosvangeista, peräti 45 %. Talousrikosvankien mediaani-ikäsi muodostui täten 50-vuotta. Mielestäni hieman yllättäen vain noin 8 % kaikista talousrikosvangeista oli alle 29-vuotiaita. Voitaisiin ajatella, että nuoremmilla on parempi tekninen tietämys ja osaaminen sekä mahdollisesti halu vaurastua nopeammin kuin jo menestyneillä vanhemmilla ihmisillä. Toisaalta kuitenkin alle 30-vuotiaat eivät välttämättä ole ehtineet edes edetä urallaan asemaan, joka mahdollistaisi heille valkokaulusrikosten kaltaisten tekojen tekemisen.

3.5. Talousrikosten torjunta ja ennalta estäminen

Suomessa talousrikosten torjunta sai toden teolla alkunsa vasta 1990-luvulla, kun lama herätti päättäjät heräämään talouden merkittäviin ongelmiin. Tämän jälkeen luotiin varsinaiset talousrikollisuuden torjuntaohjelmat. Suurimmaksi ongelmaksi talousrikosten torjunnassa muodostuvat näiden rikosten monimutkainen luonne. Yhteiskunnan on huomattavasti helpompaa kohdistaa kontrollinsa heikompiin rikosoikeudellisiin tekijöihin ja jakaa resursseja niihin. Talousrikollisuuden torjunta ja tutkiminen vaativat huomattavaa ja laaja-alaista ammattitaitoa tutkijoiltaan. Tämä voidaan nähdä resurssien kannalta

ongelmallisena. (Alvesalo 2006, 288-291.) Tieteen tekemisessä käy yleensä niin, että tietyn aihealueen asiantuntijat keskittyvät jonkin tietyn aihealueen yksittäiseen osa-alueeseen. Tutkijat siis yleensä erikoistuvat hyvin tarkkoihin aiheisiin. Yhdysvaltalaiset tutkijat ovat kuitenkin kehittäneet teorian, jolla pyritään selittämään kaikkea rikollista käyttäytymistä. Tätä yleistä rikosteoriaa kutsutaan itsekontrolliteoriaksi. Teorian mukaan rikolliset ryhtyvät tekoihinsa välittämättä niiden kielteisistä seurauksista myöhemmin tulevaisuudessa. He siis tiedostavat kielteiset seuraukset, mutta tekevät rikoksensa tyydyttääkseen välittömiä tarpeitaan. Rikoksia tehdään teorian mukaan usein hetken mielijohteesta siten, ettei tulevaisuuden seurauksia edes osata tai ehditä arvioida. Talousrikosten selittäminen itsekontrolliteorialla ei ole kovin mielekästä tai ainakaan helppoa. Niin kutsutuilla valkokaulusrikollisilla esiintyy usein samankaltaista erikoistumista rikoksiin kuin tutkijoilla tutkimusaiheisiin. Usein valkokaulusrikolliset erikoistuvat talousrikoksiin. (Kivivuori 2013, 104, 111.)

Kasum (2009, 10) esitti tutkimuksessaan, että rikosteknisen kirjanpidon (forensic accounting) kehittäminen voisi olla yksi mahdollisuus talousrikosten, kuten petosten ennalta ehkäisemiseen ja selvittämiseen. Hänen tutkimuksessaan keskityttiin kehittyviin maihin, joissa petokset ja korruptio ovat yleisiä rikosnimikkeitä ja joihin syyllystävät korkeissa päättävissä asemissa olevat henkilöt. Näillä rikoksilla on suuri kielteinen vaikutus myös kehittyvien maiden taloudelliseen kehittymiseen. Hänen tutkimuksessaan rikosteknistä kirjanpitoa, kuten se tässä on suomennettu, tarvitsisi kehittää niin julkisella kuin yksityiselläkin puolella Nigeriassa. Kuitenkin suurin tarve tälle olisi julkisen sektorin puolella. Talousrikosten aiheuttamat vahingot yhteiskunnissa ovat merkittäviä ja niiden torjuminen sekä tutkiminen ovat ensiarvoisen tärkeitä, sillä talousrikosten muodot muuttuvat jatkuvasti etenkin kehittyvissä yhteiskunnissa. Talousrikollisuus liittyy monesti myös muuhun rikollisuuteen tai muihin rikollisryhmiin, kuten järjestäytyneeseen rikollisuuteen. (Muttiainen & Kankaanranta 2011, 179.)

Kane ja Wall (2005, 19) tutkivat Yhdysvaltojen kansalaisten joutumista talousrikollisuuden uhriksi. Heidän tutkimuksensa tulokset osoittivat, että 46,5% kotitalouksista olivat joutuneet talousrikollisuuden uhriksi kuluneen vuoden aikana ja määrä on kasvanut huomattavasti aiemmista tutkimuksista. Huolestuttavasti yli 62% tutkimukseen vastaajista kertoivat joutuneen ainakin kerran talousrikoksen uhriksi elämänsä aikana. Talousrikollisuus on lisääntynyt muun muassa teknologian kehittymisen takia, eikä ihmiset edes ilmoita suurimmasta osasta talousrikoksista poliisille. Kuitenkin he esittivät myös, että

talousrikollisuuteen suhtaudutaan aiempaa vakavammin. Keskeinen huomio heidän tuloksissaan oli, ettei hallitus käytä tarpeeksi voimavaroja talousrikosten torjuntaan Yhdysvalloissa. Tulokset tuovat hyvin esiin talousrikollisuuden kattavuuden Yhdysvalloissa ja sen kuinka tärkeää niiden kasvavaan määrään olisi reagoida.

3.6. Rikoksiin syyllistyneiden selitysmallit

Rikollisilla on yleensä tapana selittää rikollista toimintaansa itselleen ja muille sekä oikeuttaa sitä jollakin tavalla. Yksi näistä tavoista, ehkä jopa kaikista yleisin, on vastuun kieltäminen. Rikolliseen tekoon syyllistynyt vetoaa esimerkiksi terveydelliseen tilaansa, lääkaineen, huumeen tai alkoholin nauttimiseen. Rikollinen voi myös vierittää vastuun muille, esimerkiksi selittämällä, että kaverit yllyttivät tekoon. Usein selittävät tekijät eivät kuitenkaan ole edes mitään kovin konkreettisia, ulkopuolisia tekijöitä. Rikollinen saattaa selittää tai kuvailla omaa syyntakeettomuuttaan hetken mielihoiteella taikka jonkinlaisella napsahduksella oman toiminnan kontrolloimisen katoamisena. Toinen mahdollinen tapa selittää rikollista takoa on myöntää itse teko, mutta kieltää sen aiheuttama vahinko. Vakuutusyhtiöt ovat yksi mahdollinen selitystapa. Rikollinen saattaa ajatella, ettei hän ole aiheuttanut tavallaan rikoksen uhrille mitään vahinkoa, koska vakuutus kuitenkin korvaa tälle kaikki hänen aiheuttamansa vahingot. Monet rikolliset myös selittävät tekojaan parhain päin siten, että he kertovat valitsevansa omaisuusrikostensa uhreiksi vain varakkaita henkilöitä. Tämä liittyy myös uhrin kieltämistä koskevaan selitysmalliin, jonka mukaan rikolliset ajattelevat uhrinsa olevan jotenkin pahoja tai moraalittomia. Uhrin kieltämisessä rikollinen siis kokee rikoksen uhrin ansainneen joutua rikoksen kohteeksi. (Kivivuori 2013, 228-230.) Kolmas talousrikollisten selitystapa on uhrin kieltäminen. Rikollinen voi ajatella, ettei uhri kokenut rikosta, koska hän on esimerkiksi ollut velkaa menettämänsä omaisuuden. Työntekijä saattaa esimerkiksi kokea, ettei hän saa tarpeeksi palkkaa työstään, joten hänen yritykseltä kavaltamansa rahat itseasiassa kuuluivat hänelle. Rikollinen siis kokee ansaitsevansa sen, mitä hän on varastanut. (Eaton & Korach 2016, 137.)

Talousrikollisten selitystavat siihen, miksi he ovat tehneet rikollisen teon ovat usein samankaltaisia kuin muissakin rikostyypeissä. Yksi tapa selittää talousrikoksia tai organisaatorikollisuutta on kertoa, että se aiheutti haittaa vain organisaatiolle tai organisaatioille, mutta ei kuitenkaan yksityishenkilöille. Myös lakeja ja pykälä, joita he ovat rikkoneet, voidaan pitää tarpeettomina heidän mielestään. Talousrikolliset voivat oikeuttaa toimintaansa esimerkiksi työllistämisaikutuksen kautta. He selittävät itselleen ja muille, että rikokset oli tehtävä, jotta yritys voi jatkaa toimintaansa ja näin työllistää ihmisiä.

Talousrikolliset voivat myös ulkoistaa rikollisen käyttäytymisen jollekin toiselle. He selittävät esimerkiksi tehneensä vain niin kuin esimies on heitä käskenyt. Toisaalta vastuun voi vierittää vielä laajemmin myös esimerkiksi koko organisaation toimintaan ja sen toimintatapoihin. (Kivivuori 2013, 234.) Yksi mahdollinen selitystapa tai rikollisen teon oikeuttaminen on niin kutsuttu tuomitsijoiden tuomitseminen. Rikollinen saattaa vierittää vastuun tuomarille, syyttäjälle tai koko systeemille. Jos tapaus saavuttaa suurta julkisuutta, rikollinen voi syyttää toimitsijoita. Rikollinen vierittää vastuun siis käytännössä kenelle tahansa ulkopuoliselle, joka on jollakin tavalla mukana tapauksessa. (Eaton & Korach 2016, 137.)

3.7. Profilointi

Kriminaalipsykologinen profilointi, joka on usein lyhennytty vain profiloinniksi, tarkoittaa rikoksen tai rikossarjojen käyttäytymistieteellistä tarkastelua. Profiloinnin tarkoituksena on luoda kuvaus rikosentekijästä. Profilointi poikkeaa muista rikoksen selvittämistavoista ja forensisista tieteistä, kuten sormenjälkitutkimuksista. Profilointi on erittäin käyttökelpoinen tapa etenkin silloin, kun rikosentekijän motiivit ja toimintatavat ovat poikkeuksellisia. (Kocsis 2003, 126.) Kyseinen tekniikka kehitettiin Yhdysvalloissa työkaluksi poliisitoimintaan. Profiloinnissa voidaan ajatella olevan kyse pikemminkin kokemuspohjaisesta rikostutkinnallisesta menettelytavasta kuin kiistattomasta tieteeseen pohjautuvasta tekniikasta. Profilointi voi kuitenkin olla hyvin käyttökelpoinen tapa rikosten selvittämiseen ja se sisältää paljon eri tieteisiin pohjautuvia apuvälineitä. Profiloinnissa voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi tilastotiedettä ja matematiikkaa, kerätä aikaisempaa tutkimustietoa sekä konsultoida eri tieteenalojen asiantuntijoita. Profiloinnin ensisijainen merkitys on olla rikostutkinnan taustatukena, täten ei välttämättä ole edes tarkoituksenmukaista, että profilointi perustuisi aukottomiin tieteellisiin faktoihin. Profiloinnin tarkoituksenmukaisuutta voidaan perustella oletuksella, että rikosentekijä toistaa tekotapojaan esimerkiksi oman mieltymyksensä mukaan. Mieltymyksiä voivat olla tietyt tekomuodot tai esimerkiksi tekotavat. Jollekin rikosentekijälle voi olla tyyppistä käyttää samaa rikosentekovälinettä useissa rikoksissa. Profiloinnin merkitys korostuuikin niin kutsutuissa sarjarikoksissa. Tietoa voidaan kerätä myös maantieteellisesti ja siten esimerkiksi päätellä rikosentekijän asuin- tai oleskelupaikkaa. Profiloinnin keskeisin ajatus on kerätä tietoa mahdollisimman laajasta ja analysoida sitä, jotta saataisiin ymmärrystä siihen, miksi ja miten rikosentekijä toimii. (Haapasalo 2008, 136.)

4. TOTEUTTAMINEN

4.1 Kirjallisuuskatsaus

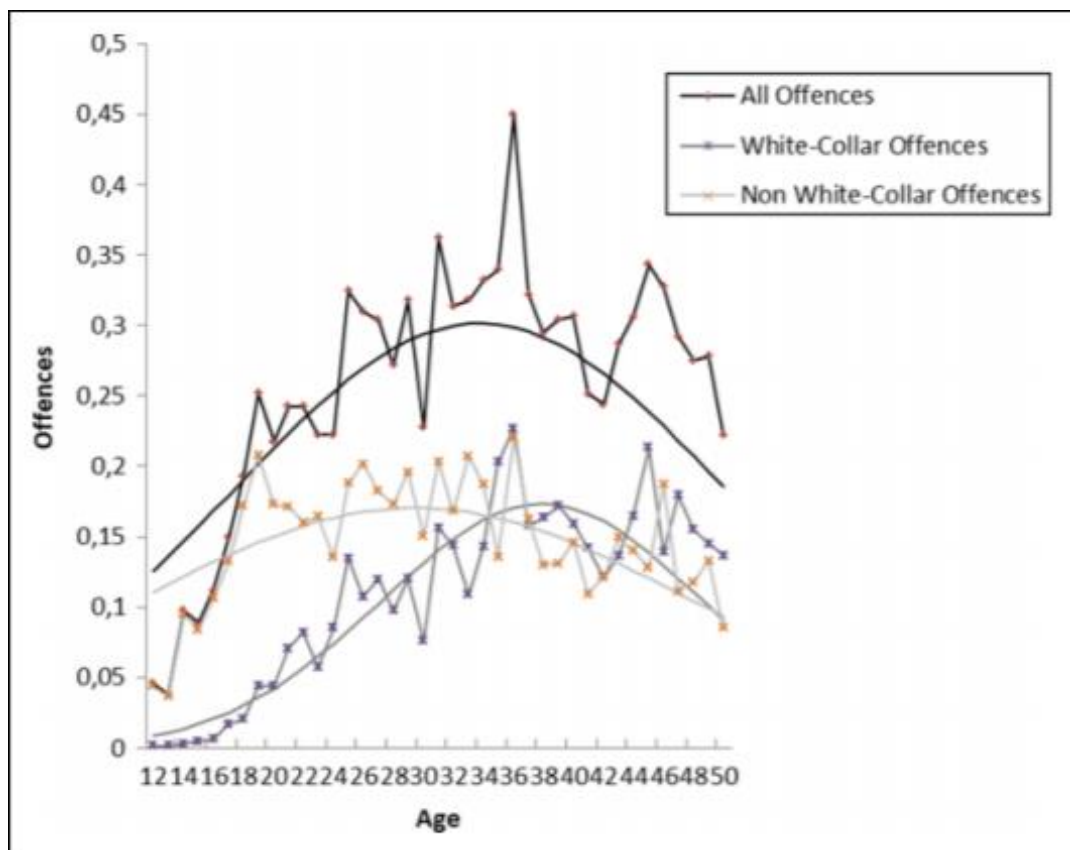
Tutkimuksessani käytetty menetelmä on kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pyrin kuvaamaan talousrikollisuutta aiheuttavien syiden kokonaiskuvaa sekä paljastamaan mahdollisia ongelmia talousrikollisuuden ymmärtämisessä ja tarkastelussa. Tutkimuksessa pyrin kuvailemaan ja kertomaan aiheesta melko laajasti ilman tarkkoja rajauksia, esimerkiksi yksittäisiin talousrikosten muotoihin. Tällöin tutkimukseni voidaan tyypitellä kuvailevaksi kirjallisuuskatsaukseksi, joka pyrkii laajasti kuvailemaan tutkittavia ilmiöitä ilman tarkkarajaisia säännöksiä. Tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tutkimusaihetta käsittelevää kirjallisuutta ja aikaisempaa tutkimusta mahdollisimman laajasti, kuitenkin huomioiden Suomen lainsäädännölliset erityispiirteet. Kuvailevasta kirjallisuuskatsauksesta voidaan erottaa toisistaan kaksi erilaista muotoa, joita ovat tarinallinen ja integroiva kirjallisuuskatsaus. (Salminen 6-7.)

Kun tavoitteena on kuvata tutkittavana olevaa ilmiötä mahdollisimman laaja-alaisesti, voidaan puhua integroivasta kirjallisuuskatsauksesta. Tämän tutkimuksen voidaan ajatella olevan integroiva kirjallisuuskatsaus, koska se sisältää myös oleellisilta osin kriittistä tarkastelua. Tutkimuksessa pyritään siis kuvaamaan aikaisempaa tutkimusta aiheesta mahdollisimman laajasti ja vetämään se yhdeksi kokonaisuudeksi. Aiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta pyritään tutkimuksessa seulomaan siis mahdollisimman vähän, eikä tarkkoja rajauksia tutkimuskysymysten ulkopuolelle ole järkevääkään tehdä. Integroiva tutkimus sallii myös aineistoksi kaikki aikaisemmat tutkimukset, vaikka ne olisi tehty erilaisin menetelmin. (Salminen 2011, 8.) Tutkimuksessa käytettyjä aiheisto arvioidaan kuitenkin kriittisesti, ja niin myös ristiriitaisia tutkimustuloksia nostetaan esille vertailukohdiksi. Tutkimusmenetelmä sopii hyvin aiheeseen, koska aikaisempaa tutkimusta löytyy kattavasti.

5. TULOKSET

5.1. Talousrikoksia selittävät demografiset muuttujat

Mikä saa varakkaat, niin kutsutut "parempi osaiset" ihmiset tekemään rikoksia rahan takia, vaikka heillä sitä jo entuudestaan voisi olettaa olevan tarpeeksi? Aikaisempien tutkimusten tulokset ovat osoittaneet, että myös demografiset muuttujat voivat ennustaa talousrikoksia. Aikaisemman tutkimukset mukaan miehet tekevät naisia enemmän talousrikoksia (Blickle ym. 2006, 211, Henttala 2009, 124, Gottschalk ym. 2013, 31, Gottschalk 2012, 16). Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että valkokaulusrikoksiin syyllistytään vanhemmalla iällä (Bendon & Kerley 2001, Henttala 2009, 125). Henttalan (2009, 125) tutkimuksessa talousrikosvangeista Suomessa suurin osa (45,1 % olivat yli 50-vuotiaita.) Talousrikosvankien keski-ikä oli hänen tutkimuksessaan 47,5 vuotta.

Taulukko 3 Rikoksiin syyllistyneiden ikäjakauma (van Onna 2014, 770).

Yllä oleva kuva 1 havainnollistaa hyvin talousrikollisten ikäjakauman eroja muihin rikostyypppeihin. Tarkasteltaessa kaikkien rikosten – käyrää huomaamme, että kuvio noudattaa likimain normaalijakaumaa (Gaussin käyrä). Rikollisuus saa alkunsa nuoruusiällä ja saavuttaa huippunsa 34 vuoden iässä. Kuvion mukaan 34-vuoden iässä syyllistytään keskimäärin 0,3 kertaa rikokseen vuoden aikana. Ei-valkokaulusrikoksiin syyllistyneiden käyrässä huomaamme kaltevuutta, käyrä saavuttaa huippunsa jo 29-vuoden iässä, jolloin rikollinen syyllistyy keskimäärin 0,17 rikokseen vuoden aikana. Valkokaulusrikollisilla huomaamme, että käyrä on päinvastainen, eli valkokaulusrikoksiin syyllistytään huomattavasti harvemmin nuoruusiässä. Valkokaulusrikollisuus saavuttaa huippunsa 38-vuoden iässä, jolloin tehdään keskimäärin 0,17 rikosta vuodessa. (van Onna ym. 2014, 770.) Tulos on samansuuntainen kuin Henttalan (2009, 125) tutkimuksessa. Henttalan tutkimuksessa talousrikosvangeista kuitenkin lähes puolet oli yli 50-vuotiaita. Van Onnan ym. (2014, 770) tutkimuksessa korkein rikosentekoaste oli siis 38-vuoden iässä ja tämän jälkeen se lähti laskemaan 50 ikävuoteen asti, kuten kuvasta 1 näemme. On kuitenkin hyvä huomioida, että van Onnan ym. (2014) tutkimus tehtiin Hollannissa ja Henttalan (2009) tutkimuksen aineisto koostui suomalaisista vangeista.

5.2. Talousrikoksia selittävät persoonallisuustekijät?

Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli, miten talousrikollisuutta voidaan selittää, onko kyse pikemminkin persoonallisuuden piirteistä vai rationaalisesta valinnasta. Kappaleessa kolme esiteltyä kontrolliteorian mukaan ulkoisen sosiaalisen kontrollin puute vaikuttaa merkittävästi rikollisen käyttäytymisen syntyyn aikuisilla ja etenkin nuorilla. Kuitenkin vielä merkittävämpi vaikutus nähtäisiin olevan heikolla itsekontrollilla, etenkin nuorilla. Aikaisemman tutkimuksen perusteella erityisesti heikon itsekontrollin voidaan nähdä selittävän rikollista käyttäytymistä. (Sarioja 2009, 46, Blickle ym. 2006, 220.) Talousrikoksia on mahdollista selittää persoonallisuuden piirteillä (Alalehto 2003, 352). Tyypillisiä talousrikoksiin syyllistyneiden persoonallisuuden piirteitä ovat narsismi, tunnollisuus sekä nautinnon hakeminen toiminnasta. (Sarioja 2009, 46.) Myös Blickle ym. (2006, 220) toteavat tutkimuksessaan, että narsismi on tyyppinen piirre talousrikoksiin syyllistyneelle. Mielenkiintoinen persoonallisuuden piirre tai poikkeavan sosiaalisen käyttäytymisen ja persoonallisuuden piirteiden yhdistelmä on psykopatia. Tämän piirteen ja talousrikollisuuden yhteyden tutkiminen on ollut Suomessa hyvin vähäistä. Maailmalla tutkimuksissa on saatu joitakin tuloksia piirteen yhteydestä talousrikollisuuteen. Ragatzn ym. (2012, 978) tutkimuksessa löydettiin jonkin asteinen yhteys valkokaulusrikollisten ja

psykopatian välillä. Kuitenkin psykopatian on todettu olevan yhteydessä erityisesti väkivaltarikollisuuteen (Repo-Tiihonen 2007, 2369). Aikaisemman tutkimuksen mukaan muita keskeisiä valkokaulusrikollisuuden piirteitä, jotka erottavat valkokaulusrikolliset muista rikollisista, ovat korkeamman ahdistuksen kokeminen sekä ulospäinsuuntautuneisuus (Ragatz ym. 2012, 982). Niin kutsuttua viiden faktorin mallia ei ole Suomessa ainakaan merkittävästi sovellettu talousrikollisuuden tutkimuksiin. Aikaisempien tutkimusten mukaan persoonallisuus kuitenkin vaikuttaa talousrikollisuuteen. (Sariola 2009, 45, Alalehto 2003, 335, Blickle ym. 2006, 220.) Viiden faktorin mallin mukaisten persoonallisuuden piirteiden voitaisiin ajatella olevan suurelta osin vastakohtaisia piirteitä talousrikolliselle.

Narsismin ja psykopaattisuuden on esitetty vaikuttavan rikolliseen käyttäytymiseen. (Perri 2011, 219.) Sipilä (2009, 9) puhuu tutkimuksessaan yhteisömme keskuudessa elävistä valkokauluspsykopaateista. Hänen mukaansa valkokauluspsykopaatit tekevät laittomia liiketoimia useinkaan jäämättä kiinni. Kuitenkin on hyvä muistaa, että vaikka joitakin tutkimuksia on tehty juuri psykopaattien talousrikoksista, suurin osa tutkimuksesta on kohdistunut nimenomaan väkivaltarikollisuuteen, joka näyttää olevan yleisin muoto psykopaattien keskuudessa (Perri 2009, 221). Ray (2007, 27-28) toteaa tutkimuksessaan, että valkokaulusrikollisuutta kuvaavia persoonallisuuden piirteitä ovat narsistisuus, manipuloivuus, itsekeskeisyys, vihaisuus ja väkivaltaisuus sekä kilpailullisuus. Muun muassa näiden piirteiden yhdistelmästä Ray muodostaa yhteenvedon, jonka mukaan valkokaulusrikollisuutta selittävä piirre on psykopaattisuus. Koska liikemaailmassa yleisesti arvostettuja arvoja ovat voitontavoittelu ja menestys, liike-elämä saattaa vetää puoleensa psykopaatteja. Esimerkiksi kilpailuhenkisyys saattaa olla myös tavoiteltava arvo liike-elämässä, psykopaatit voivat menestyä työelämässä hyvin ja edetä johtotehtäviin, jotka tarjoavat suurempia mahdollisuuksia talousrikosten tekemiseen. Huomioon otettaessa psykopaattiset persoonallisuuden piirteet psykopaatit saattavat tarttua helpommin mahdollisuuksiin tehdä talousrikoksia. Empiirinen tutkimus on osoittanut, että valkokaulusrikollisuuden kanssa korreloivat persoonallisuuden piirteet usein korreloivat myös psykopaattisten piirteiden kanssa. Tämä yhteys on merkittävä, sillä sen voidaan ajatella yhdistävän psykopaattisuuden valkokaulusrikollisuuteen. (Ray 2007, 31.) Psykopaatit ovat merkittävä ongelma myös uusintarikollisuuden saralla. Heidän on todettu uusivan rikoksensa vankilasta päästyään, jopa 6 kertaa todennäköisemmin kuin ”tavalliset rikolliset” (Kiehl 2014, 105).

5.2.1. Valkokaulusrikollisen ja valkokauluspsykopaatin profilointi

Tässä kappaleessa pyritään kuvaamaan keskeisimmät piirteet talousrikollisuuden taustalla sekä verrataan niitä valkokauluspsykopaattien piirteisiin. Profiloinnin tarkoituksen on pyrkiä löytämään yksilön erityispiirteitä, jotka ovat johtaneet tietyn rikoksen tekemiseen. Profiloinnissa voidaankin ajatella olevan kyse yksittäisen rikosentekijän erityispiirteistä, jotka ovat johtaneet tiettyyn tekoon tai tiettyihin tekoihin. (Turvey 1999, 371.) On tärkeää ymmärtää profilointi käsitteenä, käsite on esitelty tarkemmin kappaleessa 3.8. Tässä kappaleessa pyritään ainoastaan esittelemään yleisesti talousrikollisuuteen syyllistyneiden henkilöiden tyypillisimpiä piirteitä, ei siis varsinaisesti profiloimaan yksittäistä henkilöä.

Heikko itsekontrolli on yksi keskeisimpiä talousrikoksia selittäviä muuttujia. (Kiviniemi 2013, 196-199, Eaton & Korach 2016, 133-134.) Kuitenkin myös ristiriitaisia tutkimustuloksia on löydetty. Johtajilla, jotka syyllistyivät rikoksiin, oli korkeampi itsekontrolli (Blicke ym. 2006, 227-229). On hyvä muistaa, että itsessään pelkkä heikko itsekontrolli ei ole vahva rikollisuutta ennustava tekijä, mutta esimerkiksi yhdessä heikon ulkoisen kontrollin kanssa se on jo paljon merkittävämpi. Blicken ym. (2006, 227-229) löydös johtajien korkeammasta itsekontrollista on itseasiassa erittäin mielenkiintoinen, sillä samankaltaista ristiriitaa on löydetty myös tutkittaessa psykopaatteja. Yleisesti määritelty piirre psykopaateille on impulsiivisuus (Repo-Tiihonen 2007, 2369-2370). Perrin (2011, 225- 227) mukaan talousrikoksiin syyllistyneillä psykopaateilla ei ollut puutteita itsekontrollissa, vaan he saattoivat olla hyvinkin harkitsevia. Tämän takia alla olevan taulukkoon 3 on lisätty kysymysmerkit herättelemään lukijaa pohtimaan valkokaulusrikollisen eroja niin kutsuttuihin tavallisiin rikollisiin. Vahva itsekontrolli tukee myös rationaalisen valinnan teoriaa.

VALKOKAULUSRIKOLLINEN	VALKOKAULUSPSYKOPAATTI
Auktoriteettinen	Manipuloiva
Hedonistinen	Muista hyötyvä
Narsistinen	Itsekeskeinen
Heikko itsekontrolli (?)	Heikko itsekontrolli (?)

Taulukko 4 Valkokaulusrikollisen profilointi

Auktoriteetti on yhdistetty valkokaulusrikollisuuteen. Kuitenkin valkokaulusrikoksiin syyllistyy usein johtavassa asemassa olevia henkilöitä, joten heidän asemansa organisaatiossa luo heille jo niin kutsutun oikeudellisen auktoriteetin. Tämä ei kuitenkaan muodosta merkittävää lisää profiiliimme, yritysmaailmassa useilla johtajilla on

asemaperusteinen auktoriteetti, eikä kaikki johtajat syyllisty rikoksiin. Muut auktoriteetin muodot, perinteisen auktoriteetin ja karismaattisen auktoriteetin voimme sen sijaan lisätä esimerkilliseen profiiliimme. (Eaton & Korach 2016, 131-132.) Erityisesti karismaattinen auktoriteetti on mielenkiintoinen, sillä myös valkokauluspsykopaatit voivat olla hyvin karismaattisia ja käyttää hyväkseen viehätysvoimaansa ja manipulointia toiminnassaan. (Rayn 2007, 28.) Hedonismi on piirre, joka korreloi valkokaulusrikollisuuden kanssa, valkokaulusrikollinen tavoittelee mielihyvää ja hyötyä itselleen. Piirre on mielenkiintoinen, sillä myös valkokauluspsykopaateilla esiintyy usein vastaavanlaista oman mielihyvän ja hyödyn tavoittelua muiden kustannuksella. Piirre on hyvin narsistinen, sillä todellisuudentaju on tällöin keskittynyt hyvin itsekeskeiseksi. (Myllärniemi 2006, 16-18.) Aiemmin kappaleessa 3.7 puhuttiin siitä, miten rikolliset itse selittävät tekojaan. Tässäkin tapauksessa löytyy mielenkiintoinen yhteys valkokaulusrikollisten ja valkokauluspsykopaattien välillä. Valkokaulusrikolliset pyrkivät usein selittämään ja laillistamaan tekojaan välttääkseen syyllisyyden tunteita (Eaton & Korach 2016, 137). Valkokauluspsykopaatti ei tunne katumusta teostaan, eikä hänen edes tarvitse pyrkiä sitä selittämään tai laillistamaan (Lauerma 2009, 58-61).

Jos ajatellaan valkokaulusrikollista irrallisena käsitteenä valkokauluspsykopaatista, tietynasteinen profilointi on ehkä mielekäästä. Psykoottinen käytös on kuitenkin usein suunnittelematonta ja impulsiivista, jolloin profiilin muodostaminen on huomattavasti haasteellisempaa. Kuitenkin jälkeen kerran voidaan mainita valkokauluspsykopaattian käsitteeseen oleellisesti kuuluva, ”normaalia” psykopaattia parempi itsehillintä. Psykoottinen käytös hankaloittaa kuitenkin profilointia sillä, jos käytös on impulsiivista esimerkiksi tekotavat, tekopaikat ja tekovälineet voivat olla täysin sattumanvaraisia, jolloin yhteisiä tekijöitä on vaikeaa löytää. (Haapasalo 2008, 137.)

5.3. Valkokaulusrikollisuuden torjunta ja ennalta estäminen Suomessa

Yhtenä tutkimuskysymyksenä olivat, miten talousrikollisuutta Suomessa torjutaan tai miten sitä voitaisiin torjua. Suomessa syntyi vuonna 1996 talousrikollisuuden torjuntaohjelma sitä edeltäneen laman seurauksena. Pankkien ja valtion ajauduttua kriiseihin ajauduttiin nopeasti myös keskusteluun pankkien laittomasta toiminnasta ja suoranaisista rikoksista. Täten talousrikosten torjuntaohjelma saavutti myös lamasta kärsivän kansan tuen. (Hakamo ym. 2009, 36.) Tästä voitaisiin pohtia sitä, miten tietoisuus rikoksista ajankohtaisena hetkenä lisäsi kansan suosiota ja täten edesauttoi myös valvonnan kehittymistä tällä saralla. Talousrikostorjunnan kehittäminen on ollut torjuntaohjelmien tavoitteena. Resurssien

lisääntyminen on auttanut paljon, virkoja on lisätty, uusi virkoja luotu ja paikallisia tutkintayksiköitä luotu. (Hakamo ym. 2009, 37.) Uusin talousrikollisuuden ja harmaantalouden toimenpideohjelma on vuosille 2016-2020. Ohjelmassa on useita hankkeita talousrikostorjunnan kehittämiseksi. Keskeisinä hankkeina olivat muun muassa lisätä yleisöjulkisuutta harmaantalouden toimijoiden koskevista tiedoista, korruption ennaltaehkäisyn tehostaminen, pimeän työn torjunta, kansallisen tulorekisterin luominen sekä rahanpesun torjunnan tehostaminen. Ohjelman päävoitteet voivat kuulostaa suurpiirteisiltä, mutta ne ovat jaettu pienempiin kokonaisuuksiin omine aikatauluineen ja tavoitteineen. Esimerkiksi kansallisen tulorekisterin käyttöönotossa ensimmäisessä vaiheessa rekisteriin ilmoitettiin vain palkkatiedot ja tämä tapahtui 1.1.2019. (Vero 2020.) Miten talousrikosten torjuntaohjelmat sitten ovat vaikuttaneet talousrikollisuuteen Suomessa. Vuonna 1997 Suomessa kirjattiin 1573 talousrikosjuttua poliisin tulostietojärjestelmän mukaan. Vuonna 1999 juttuja kirjattiin 1231, siis vuonna 1996 syntyneen talousrikostorjuntaohjelman käyttöönoton jälkeen. Juttujen kokonaismäärä laski siis yli viidesosan. Kuitenkin laman hellittäessä talousrikosten kiinnostavuus alkoi taas laskea kansalaisten silmissä ja vuodesta 1999 vuoteen 2003 juttujen määrä kasvoi siten, että niitä oli vuonna 2003 1729. Kuitenkin myös talousrikosten tutkinta-ajat ovat kasvaneet vuosi vuodelta. (Hakamo ym. 38-40.)

Hankilanojan (2001, 105) tutkimuksen mukaan tehokkain tapa ennaltaehkäistä talousrikoksia on nostaa niiden kiinnijäämisriskiä. Hankilanojan tutkimuksen aineisto koostui yritysjohdon kyselytutkimuksesta. Kyselyyn vastaajista hieman yli 70 % oli sitä mieltä, että jos kiinnijäämisriskiä nostettaisiin, talousrikokset vähenisivät. Rationaalisen valinnan teoria voisi tukea tätä tulosta, sillä kiinnijäämisriskin noustessa rikoksenteekijät eivät pitäisi riski-hyötysuhdetta enää niin hyvänä. Myös muut tutkimukset ovat osoittaneet, että alhainen kiinnijäämisriski motivoi talousrikosten tekemiseen (Tegelberg 2014, 10). Tässä tutkimuksessa on esitetty syitä siihen, mikä saa ihmisen tekemään rikoksia. Ymmärtämällä näitä syitä, meidän on mahdollista keksiä keinoja, miten niitä voimme tulevaisuudessa ennalta estää. Hedonismin tavoittelu on ollut yksi keskeinen motivaattori rikollisilla. Hedonismi on piirre, joka rakentuu sosiaalisissa konteksteissa (Eaton & Korach 2016, 139). Yhtenä keinona voitaisiin siis nähdä organisaatiokulttuurin muutos. Yrityksissä voiton tavoittelu on usein keskeisin hyve, jonka saavuttamisesta palkitaan. Ylimpien johtajien rahalliset tulospalkkiot ovat merkittäviä ja palkitseminen tapahtuu usein juuri taloudellisten tavoitteiden saavuttamisesta. Konkreettisena kehitysehdotuksena voisi olla siis organisaatioiden palkitsemisrakenteiden muutos. On ymmärrettävää, että myös

tulevaisuudessa yritysten keskeisimpiä tavoitteita tulevat olemaan voiton maksimoiminen ja kasvu. Kuitenkin palkitsemisjärjestelmien tulisi perustua tulevaisuudessa enemmän yhteisiin suorituksiin (Eaton & Korach 2016, 139). Organisaation tulisi palkita tiimejä ja ryhmiä, jotka ovat saavuttaneet yhteiset tavoitteensa. Tällä tavalla olisi mahdollista vaikuttaa nykyiseen yksilökeskeiseen ajatusmaailmaan ja välttää vahvistamasta hedonismia hyveenä. Tiedottaminen on yksi keskeinen keino organisaatiokulttuurin muutoksessa. Organisaatioiden tulisikin aktiivisesti tiedottaa arvoistaan.

5.3.1 Miten talousrikostorjuntaa voitaisiin kehittää Suomessa?

Kiinnijäämisriskin kohottamisen keinona Hankilanoja (2001, 106-109) esittää tehokasta rikostutkintaa. Tehokkaan rikostutkinnan toteuttaminen taas vaatii sitä, että organisaation resurssit ovat kunnossa ja täten toiminnan edellytykset ovat kunnossa. Vastaavanlaisia tuloksia sai myös Kankaanranta ja Muttiainen (2013, 41) tutkimuksessaan, jonka tulosten mukaan lisäresurssit olisivat tehokas keino talousrikosten tutkintaprosessien kehittämiseen. Poliisin tehtävänä on poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaan rikosten paljastaminen. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksen poliisin toimintaympäristöstä (2016, 98) mukaan poliisille ilmoitettujen talousrikosjuttujen määrä on noussut vuodesta 2010 vuoteen 2015, jokaisena vuonna lukuun ottamatta vuotta 2011. Lisäksi myös päätetyt ja avoimet jutut sekä esitutkintojen ajat ovat kasvaneet vuodesta 2010 vuoteen 2015 mennessä. Tämä ei kerro ainoastaan siitä, että rikollisuuden määrä on kasvanut. Kyse on pitkälti myös resursseista. Tutkintaorganisaation resurssit ovat lisääntyneet ja juttuja on siten pystytty käsittelemään enemmän. Poliisi on suorittanut siis paremmin lakisääteistä tehtävänsä eli paljastanut rikoksia ja selvittänyt niitä. Kansantalouden suhdanteet ja budjetit vaikuttavat valitettavasti merkittävästi myös poliisin tehtäviin. Rikostutkintaan käytettävät resurssit siis vaihtelet myös vuosittain ja yksittäisellä suurella talousrikosjutulla voi olla merkittävä vaikutus siihen, miten paljon resursseja on käyttää muihin juttuihin. Harmaan talouden kuudennen torjuntaohjelman ansiosta poliisille myönnettiin vuosille 2012-2015 lisämäärärahaa talousrikosten torjuntaan noin 5 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän rahan avulla poliisi kykeni palkkaan yli 100 uutta talousrikostutkijaa. Lisämäärärahan on todettu vaikuttaneen myönteisesti toiminnan tehostumiseen. Rikoshyödyn jäljittämiseen oli käytetty enemmän aikaa, toimintaa oli mahdollista suunnitella paremmin ja juttuja kyettiin tutkimaan nopeammin. (Kankaanranta, Mansikkamäki, Ranki & Muttilainen 2016, 98-100.) Talousrikostorjunnan kehittämisen voidaan siis nähdä olevan merkittävästi kustannuskysymys. Lisärahoitus ja resurssien lisääminen näyttäisi olevan tehokas toimenpide pitkällä aikavälillä, mikä auttaa poliisia suorittamaan lakisääteisiä tehtäviään.

Ongelmaksi muodostuu kuitenkin talousrikostutkinnan erityispiirteet lyhyellä aikavälillä. Lisärahoituksen aiheuttavia ongelmia olivat ammattitaitoisen henkilökunnan puute. Osaavia talousrikostutkijoita on vaikeaa löytää ja lyhyellä tähtämellä heidän kouluttamisensa vie merkittävän osan resursseista. Uusien talousrikostutkijoiden hyödyt näkyvät siis vasta pitkällä tähtämellä (Kankaanranta ym. 2016, 101.)

Toinen keskeinen ennaltaehkäisy keino olisi Hankilanojan (2001, 105) tutkimuksen mukaan talousrikosten tuomioiden koventaminen ja kolmanneksi suurin, tehokas vaikutus tulisi viranomaisten yhteistoiminnan tehostamisella. Vuoden 2016-2020 talousrikosten toimenpideohjelmassa yhtenä keskeisenä teemana olikin eri viranomaisten (ulosotto, esitutkinta, syyttäjät, veroviranomaiset) yhteistyöhanke (Vero 2020). Kankaanranta ja Muttiainen (2013, 40-41) tutkivat, miten talousrikostorjunnan esitutkintaprosessia voisi kehittää. Heidän mukaan esitutkintaprosessin kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää varsinkin talousrikosjutuissa, sillä näiden juttujen tutkinta-ajat ovat usein hyvin pitkiä ja voivat venyä, jopa vuosien mittaisiksi. Talousrikosten aiheuttamat kustannukset ovat yhteiskunnalle merkittäviä (Picard 2008, 16). Pitkittyneet tutkintaprosessit lisäävät kustannuksia entisestään ja ne syövät resursseja myös muilta osin (Kankaanranta & Muttiainen 2013, 40-42). suorittivat kyselytutkimuksen 116 henkilölle ja tutkimuksen aiheena oli saada selville, miten tutkintaprosessia voisi kehittää. Merkittävimpiä kehitysehdotuksia olivat yhteistyön parantaminen eri viranomaisten ja ennen kaikkea syyttäjän kanssa. Tämä vastaa myös Hankiojan (2001, 106-109) näkemystä yhteistoiminnan kehittämisen tärkeydestä. Konkreettinen kehitysehdotus syyttäjän ja poliisin yhteistoiminnan kehittämiseen voisi olla se, että syyttäjä osallistuisi esitutkintaan jo aikaisemmassa vaiheessa kuin nykyisin. Tämä voisi vähentää tutkinnan läpimenoaikoja siten, että syyttäjälle saataisiin kerätty hänen haluamansa olennainen tieto. Keskittyminen olennaisiin asioihin vähentäisi niin sanottua turhaa työtä ja ylimääräisten asioiden selvittelyä. Muita yhteistyön ja yhteisen toiminnan kehittämiskohteita olivat verohallinnon, ulosoton ja poliisin välisen yhteistyön kehittäminen. Ongelmallisiksi kohdiksi nähtiin konkreettisuuden puute tiedonvaihdon ja yhteistyön välillä eri viranomaisten välillä. Kehitysehdotuksena oli, että kehitettäisiin prosesseja ja toimintamalleja, joita voisi käyttää kaikissa tutkinnoissa ohjenuorena. Eli konkreettisesti missä vaiheessa, miten ja millä tavalla otettaisiin yhteyttä ja mitä tietoa vaihdettaisiin. (Kankaanranta & Muttiainen 2013, 40.)

Usein esiin nouseva kysymys lienee, mikä on sopiva ankaruusaste kustakin rikoksesta. Ankaruusastetta arvioita on syytä muistaa, että vaikka korkeat rangaistukset pitävät

rikoksentekijän poissa yhteiskunnassa, niillä voi olla kuitenkin myös rikoksia lisäävä vaikutus. Jos rikoksentekijä viettää pitkiä aikoja vankilassa hänen palaamisensa yhteiskuntaan niin sanottuna normaalina kansalaisena voi heikentyä. Vankilassa hänen sosiaaliset suhteensa saattavat linkittyä ainoastaan muihin rikoksentekijöihin ja hän saattaa syrjäytyä yhteiskunnasta. (Lauerma 2009, 214.) Tässä yhteydessä olisi keskeistä muistaa myös tutkimuksessa painotettu ihminen rikosten taustalla. Kappaleessa 2.5 esiteltiin tertiaaripreventatiiviset menetelmät, kuten hoito-ohjelmat ja kuntouttaminen yhteiskuntaan ovatkin tehokkaampia, kuin pelkkä vankilarangaistus. Äärimmäinen rangaistus, eli kuolemantuomio toimii esimerkkinä ja perusteluna tälle päätelmälle. Kuolemantuomioilla ei ole ollut vaikutusta rikollisuuden määrään, eli voitaisiin ajatella, että rangaistusten koventaminen ei ole toimiva keino ennalta estää rikollisuutta. Suomessa kuolemantuomio ei ole mahdollinen rangaistus, mutta samansuuntaisia tutkimustuloksia löytyy. Suomessa on tutkittu rangaistusten koventamisen ja lieventämisen vaikutusta ryöstöihin eikä kummallakaan ole ollut vaikutusta niiden määrään. (Haapasalo 2008, 237-238.)

6. POHDINTAA JA TUTKIMUKSEN RAJOITUKSET

Talousrikosten tutkiminen sitoo merkittävän määrän resursseja ja osaamista poliisilta, joten herää mielenkiintoinen kysymys: Ovatko talousrikollisuuden aiheuttavat haitat todella niin vakavia kuin tutkimukset antavat ymmärtää? Vain muutamia prosentteja talousrikoksista edes tulee poliisiin tietoon ja rikoshyötyä saadaan takaisin vain murto-osia. Asia riippuu pitkälti myös katsontakannasta. Jos ajatellaan asiaa kansantaloudellisesti, esimerkiksi Henttala (2009, 62) toteaa liseniaatintutkimuksessaan, että merkittävätkin rikollisella toiminnalla saadut rahamäärät palautuvat kansantalouden käyttöön muun muassa investoinneissa ja normaalilla kulutuksella. Kun varat virtaavat takaisin kansantalouden kiertokulkuun, olivat ne sitten laillisesti tai laittomasti hankittuja, ne tuovat muun muassa positiivista työllisyysvaikutusta. Kuitenkin Picard (2008, 16) on tutkimuksessaan esittänyt päinvastaisen näkemyksen, jonka mukaan rikollisella toiminnalla hankittuja varoja ei osata sijoittaa tai investoida lailliseen liiketoimintaan, mikä vaarantaa koko yhteiskunnan kehityksen. Pohdinnassa on kyse ainoastaan talousrikollisuuden kansantaloudellisesta vaikuttavuudesta. Poliisin toiminta perustuu tietenkin lakiin ja poliisin lakiperusteinen

tehtävä on lakiin kirjattujen rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen sekä syyteharkintaan saattaminen poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaisesti. Kyse on myös resurssien kohdentamisen pohdinnasta. Talousrikostutkinnan haasteellisuus luo merkittäviä ammattitaitovaatimuksia niiden tutkijoille. On huolestuttavaa, että herääminen talousrikosten torjuntaan on tapahtunut Suomessa vasta 1990-luvulla. Monimutkaisten ja vakavampien talousrikosten tutkiminen sitoo merkittäviä resursseja (Alvesalo 2006, 288-291). Tämä näkökulma on kuitenkin mielestäni täysin kestävä kanta ja helposti pois perusteltavissa. Vaikka talousrikollisuuden tutkiminen vie paljon rahaa, se kuitenkin tuottaa yhteiskunnalle enemmän, kuin mitä siihen kuluu (Mansikkamäki ym. 2017, 11).

Kappaleessa 2 on pyritty määrittelemään tämän tutkimuksen kannalta olennaiset käsitteet mahdollisimman ymmärrettävästi. Kriittinen lukija voi kokea tutkimusta lukiessaan ongelmalliseksi valkokaulusrikollisuuden ja talousrikollisuuden käsitteiden ymmärtämisen ja erottelun toisistaan. Käsitteet on kuitenkin pyritty erottelamaan toisistaan siten kuin on tutkimuksen kannalta olennaista. Tämän tutkimuksen kannalta näiden keskeisin ero painottuu siis siihen, että valkokaulusrikollisuus on aikaisemmassa tutkimuksessa määritelty keskeisemmin yksilörikollisuudeksi. Lisäksi Suomessa käsitettä valkokaulusrikollisuus ei juurikaan käytetä ja tutkimuksen lähdemateriaali koostuu suurelta osin ulkomaisesta tutkimuksesta, jossa käsite on vakiintunut. Lisäksi käsitteiden yksiselitteinen määrittely ei ole mahdollista, joten niiden päällekkäinen käyttäminen onkin osittain perusteltua. Suomalaisessa tutkimuksessa niitä käytetäänkin välillä täysin synonyymeina (Määttänen 2015, 9). Osa tutkimuksista on pyrkinyt määrittelemään valkokaulusrikollisuutta myös pois yksilökeskeisyydestä. (Laitinen & Aromaa 2005, 126-128, Laitinen & Virta 1998, 15.) Lukijan kannalta oleellista on ymmärtää eri maiden vakiintuneet käytännöt käsitteiden käyttämisessä ja se, ettei tämän tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena ollut pyrkiä erottelamaan näitä käsitteitä toisistaan. Molemmista käsitteistä puhuttaessa tutkimuksen kannalta keskeisintä on yksilörikollisuuden näkökulma. Myös talousrikollisuuden käsite voidaan ymmärtää yksilörikollisuutena, sillä Suomalaisessa tutkimuksessa se erotellaan esimerkiksi organisaatorikollisuuden käsitteestä. Tutkimuksen tarkoituksena olikin keskittyä ihmiseen tekojen taustalla. Tutkimuksessa voidaankin siis esimerkiksi puhua valkokaulusrikollisen (yksilö) tekemistä talousrikoksista (teko), joten nämäkin käsitteet ovat tärkeää sisäistä ja osata erottaa toisistaan. Tekomuotojen erottelu ja niiden erityispiirteiden määrittely jääköön aikaisemman ja tulevaisuuden tutkimusten tehtäväksi. Käsitteiden yksiselitteisen määrittelyn vaikeus tuo ongelmia myös tutkimusten tulosten luotettavuudelle ja yleistettävyydelle, niin myös tässä tutkimuksessa. Monissa tutkimuksissa

mitattaessa esimerkiksi valkokaulusrikollisuuden määrää, käsitteen kattavuus asettaa ongelmia tutkimusten tulosten vertailulle.

Tutkimuksessa hieman ulkopuolelle jäänyt, mutta aiheeseen liittyvä mielenkiintoinen kysymys on, miten yritykset itse pyrkivät suojautumaan talousrikollisuudelta. Tässä voisi olla mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle. Hankilanoja (2001, 110) on tutkinut aihetta ja saanut tulokseksi sen, että yritysten suojaus on vain kohtalaista. Varsinkin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä ongelma on merkittävämpi. Suuremmissa yrityksissä ongelma (talousrikollisuus) on paremmin tiedostettu potentiaalinen uhkakuva, joten suuret yritykset ovat myös itse pyrkineet suojautumaan niiltä paremmin.

LÄHTEET

- Agnew, R., Piquero, N.L. & Cullen, F.T. 2009. The Criminology Of White-Collar Crime. General Strain Theory and White-Collar Crime. S. 36-39.
- Alalehto, T. 2003. Economic Crime: Does Personality Matter? International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology. S. 335-355
- Alvesalo, A. 2006. Talousrikostorjunnan Haasteet. Huokuva Talous – Poliisiammattikorkeakoulun Tiedotteita 49. S. 285.
- Benzon, M.L. & Kerley, K.R. 2001. Life Course Theory And White-Collar Crime. On Temporary Issues In Crime And Criminal Justice: Essays In Honor Of Gil Geis. S. 121-136.
- Benzon, M.L. & Moore, E. 1992. Are White-Collar And Common Offenders The Same? An Empirical And Theoretical Critique Of A Recently Proposed General Theory Of Crime. Journal Of Research In Crime And Delinquency, Vol. 29. No. 3, S. 251-272.
- Blicke, G., Schlegel, A., Fassbender & Klein. 2006. Some Personality Correlates Of Business White-Collar Crime. Applied Psychology: An International Review, 2006, 55 (2), 220–233

- Eaton, T.V. & Korach, S. 2016. A Criminological Profile Of White-Collar Crime. The Journal of Applied Business Research. Vol. 31. Nmr. 1. S. 129-142.
- Edelbecher, M., Kratcoski, P. & Theil, M. 2012. Financial Crimes. A Threat To Global Security. S. 89-92.
- Gottschalk, P. & Glasø, L. 2013. Gender In White-Collar Crime: An Empirical Study Of Pink-Collar Criminals. International Letters Of Social And Humanistic Sciences. Vol. 4, S. 22-34
- Gottschalk, P. 2012. Gender And White-Collar Crime: Only Four Percent Female Criminals. Journal Of Money Laundering Control. S. 1-18.
- Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. PS-kustannus. S. 16, 212, 231-238.
- Hankilanoja, A. 2014. Talousrikostorjunnan Responsiivisuus - Elinkeinoelämän turvallisuusodotukset talousrikollisuuden torjunnassa. Tampereen Yliopisto. Pro Gradu - tutkielma. S. 10.
- Hakamo, T., Jauhiainen, K., Alvesalo, A. & Virta, E. 2009. Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Harvia, H. & Juurakko, H. 2014. Narsismi Ja Narsismin Uhrit – Uhrien Tunnistaminen Hoitotyössä. Opinnäytetyö. S. 12-16.
- Henttala, J. 2009. Talousrikollisuus Suomessa - Kontrolli ja Vangit. Lisensiaattitutkimus. S. 61-62.
- Himberg, K. 1999. Laboratorio auttaa rikostutkijaa. Oikeuslääketiede. S. 1552-1555.
- Hirvonen, M., Lith, P. & Walden, R. 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan Tarkastusvaliokunnan Julkaisu 1/2010. S, 16.
- Honkonen, R. & Muttilainen, V. 2012. Poliisin Toimintaympäristö. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. S, 179.

- Jamieson, K. 1996. The Role Of The Collective In Defining White-Collar Crime. Definitional Dilemma: Can And Should There Be A Universal Definition Of White Collar Crime. University Of North Carolina – Charlotte. S. 18-23.
- Kane, J. & Wall, A.D. 2005. The 2005 National Public Survey On White Collar Crime. National White Collar Crime Center. S. 19
- Kasum, A.S.B. 2009. The Relevance Of Forensic Accounting To Financial Crimes In Private And Public Sectors Of Third World Economies: A Study From Nigeria. Department Of Accounting And Finance. University Of Ilorin, Nigeria. S. 1-12.
- Kankaanranta, T. & Muttilainen, V. 2013. Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2011. Poliisiammattikorkeakoulu. S. 40-42.
- Kankaanranta T., Mansikkamäki S-T., Ranki, M. & Muttilainen. 2016. Talousrikostutkinta Poliisissa: Havaintoja Tilastoista Ja Kyselyistä. Poliisin Toimintaympäristö – Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2016. Poliisiammattikorkeakoulun Raportteja 125. S. 97-101.
- Kiehl, K.A. 2014. Psykopaattikuiskaaja. Otavan Kirjapaino Oy. S. 88-105.
- Kivivuori, J. 2013. Rikollisuuden Syyt. Kustannusosakeyhtiö Nemo. Helsinki. S. 17-18, 104-111, 228-234.
- Kocsis, R.N. 2003. Criminal Psychological Profiling: Validities And Abilities. International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology, Vol. 47. Nmr. 2. S. 126-144
- Lae, E. 2007. Optimaalinen Rangaistus Talousrikoksesta - Tutkimus Velallisen Rikoksista. Pro Gradu – Tutkielma. S. 4-6.
- Laitinen, A. & Aromaa, K. 2005. Rikollisuus Ja Kriminologia. Gummerus Kirjapaino Oy. S. 64-65, 126-128, 138-139, 156-157.
- Laitinen, A. & Virta, E. 1998. Talousrikokset - Teoria ja käytäntö. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Lauerma, H. 2009. Pahuuden Anatomia – Pahuus, Hulluus, Poikkeavuus. Edita Publishing Oy. S. 58-61.

- Lindberg, M., Louheranta, O., Mustonen, K., Salo, O. & Stenius, J. 2007. Psykoterapeuttinen Hoitosuhde. Psykoanalyttinen Viitekehys Hoitosuhteen Aikana. S. 16.
- Mansikkamäki, S.V., Kankaanranta, T., Ranki, M. & Muttilainen, V. 2017. Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2015. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 127. S, 11-12.
- McMahon, R.; Pence, D., Bressler, L. 6 Bressler M.S. 2016. New Tactics In Fighting Financial Crimes: Moving Beyond The Fraud Triangle. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues Vol. 19, Nmr. 1, S. 16-24.
- Modugu, K.P. & Anyaduba, J.O. 2013. Forensic Accounting and Financial Fraud in Nigeria: An Empirical Approach. International Journal of Business and Social Science Vol. 4 No. 7. S. 281-289.
- Muttilainen, V. & Kankaanranta, T. 2011. Talousrikollisuus ja poliisin toimintaympäristö. S. 179-189.
- Muttinen, V., & Potila, P. 2016. Poliisin toimintaympäristö Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2016. Poliisiammattikorkeakoulun Raportteja 125. S. 96.
- Myllärniemi, J. 2006. Narsismi – Vamma Ja Voimavara. Kirjapaja Oy. Helsinki. S. 16-18.
- Mäkelä, K. 2001. Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001.
- Määttänen, H. 2015. Tilitoimistokirjanpitäjä Talousrikosten Havaittajana. Karelia-Ammattikorkeakoulu - Liiketalouden Koulutusohjelma. Opinnäytetyö. S. 7-9.
- Osanen, J. Rikoshyödyn Pieneneminen Rikosprosessin Aikana. Laurea-Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. S. 11.
- Owojori, A.A. & Asaolu, T.O. 2009. The Role Of Forensic Accounting In Solving The Vexed Problem Of Corporate World. European Journal Of Scientific Research. Vol. 29. No. 2. S. 183-187.
- Perri, F.S. 2011. White-Collar Criminals: The ‘Kinder, Gentler’ Offender? Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling. S. 217-241.

- Picard, M. 2008. Financial Crimes: The Constant Challenge Of Seeking Effective Prevention Solutions. *Journal of Financial Crime*. S. 1-17.
- Potter, G.W. 2002. *Controversies In White-Collar Crime*. Anderson Publishing Co. S. 2-3.
- Ragatz, L.L., Fremouw, W. & Baker, E. 2012. The Psychological Profile Of White-Collar Offenders: Demographics, Criminal Thinking, Psychopathic Traits, And Psychopathology. *Criminal Justice And Behavior*, Vol. 39, No. 7, S. 978-997
- Repo-Tiihonen, E. 2007. *Oikeuspsykiatria*. S. 2369-2374.
- Rosoff, S.M., Pontell, H.N., & Tillman, R.H. (2004). *Profit Without Honor: White-Collar Crime And The Looting Of America* (2 painos). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall. S. 27.
- Salmi, V., Lehti, M. & Keinänen, M. 2011. Kauppa Ja Teollisuus Rikosten Kohteena Vuoden 2010 Yritysuhritutkimuksen Tuloksia. Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen Tutkimuksia 254. Helsinki. S. 1-18
- Sarioja, V. 2009. Persoonallisuuspiirteet Ja Attribuutiot Talousrikoksista Tuomituilla Vangeilla. S. 42-48.
- Simon, D. 1996. From White-Collar Crime to Elite Deviance. Reson for a Paragigm Shift. In *White Collar Crime*. Teoksessa: *White-Collar Crime*. Toim. James Helmkamp, Richard Ball & Kitty Townsend: National White Collar Crime Center.
- Sipilä, S. 2009. Narsistin uhrin ominaisuuksista, tuntemuksista ja selviytymiskeinoista parisuhteessa. *Opinnäytetyö*. S. 1-11.
- Tegelberg, J. 2014. Arvopaperimarkkinarikokset Suomalaisen Oikeuskäytännön Valossa. *Yritysjuridiikan Pro Gradu -Tutkielma*. S. 10.
- Turvey, B. 1999. Criminal Profiling: An Introduction to Behavioural Evidence Analysis. *The Australian And New Zealand Journal Of Criminology*. S. 371-373.
- Vero 2020: Harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimenpideohjelma 2016–2020. Luettu 7.1.2020. Luettavissa <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/torjuntaohjelma/>

van Onna, J.H.R, van deer Geest, Huisman, W. & Denkers, A.J.M. 2014. Criminal Trajectories of White-collar Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. Vol. 51. Nmr. 6. S. 759-784.

Walters, G.D. & Geyer, M.D. 2004. Criminal Thinking And Identity In Male White-Collar Offenders. *Criminal Justice And Behavior*, Vol. 31 No. 3, S. 263-281

Wiberg, M. 1986. *Talouden näkymätön käsi ja lain pitkä koura eli rikoksen taloustiede*. Helsinki: Lakimies.